

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Lucie Siebertová

**Rodičovská zodpovědnost – komparace české a německé právní
úpravy**

Diplomová práce

Olomouc 2012

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Rodičovská zodpovědnost – komparace české a německé právní úpravy“ vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Bolaticích dne 19. 3. 2012

.....
Lucie Siebertová

Na tomto místě bych chtěla poděkovat JUDr. Lence Westphalové, Ph.D. za odborné vedení práce a poskytování cenných rad. Velké díky spolu s výrazem obdivu patří rovněž PD Dr. Martinu Matiesovi, působícímu na Univerzitě v Augsburgu za jeho podněty, pomoc a jedinečné přednášky věnované německému občanskému zákoníku.

Já, níže podepsaná Lucie Siebertová, autorka diplomové práce na téma „Rodičovská zodpovědnost – komparace české a německé právní úpravy“, která je literárním dílem ve smyslu zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, dávám tímto jako subjekt údajů svůj souhlas ve smyslu § 4 písm. e) zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů správci:

Univerzita Palackého v Olomouci
Křížkovského 8
771 47 Olomouc, Česká republika

ke zpracování osobních údajů v rozsahu: jméno a příjmení v informačním systému, a to včetně zařazení do katalogů, a dále ke zpřístupnění jména a příjmení v katalogích v informačních systémech Univerzity Palackého, a to včetně neadresného zpřístupnění pomocí metod dálkového přístupu. Údaje mohou být takto zpřístupněny uživatelům služeb Univerzity Palackého. Realizace zpřístupnění zajišťuje ke dni tohoto prohlášení vnitřní složka Univerzity Palackého, kterým je Informační centrum Univerzity Palackého.

Souhlas se poskytuje na dobu ochrany autorského díla dle zákona č. 121/2000 Sb.

V Bolaticích dne 19. 3. 2012

.....
Lucie Siebertová

OBSAH

SEZNAM ZKRATEK.....	6
ÚVOD	7
ČÁST PRVNÍ: RODIČOVSKÁ ZODPOVĚDNOST V ČESKÉ PRÁVNÍ ÚPRAVĚ	
1. Rodičovská zodpovědnost.....	10
1.1 Obecně k pojmu a účelu rodičovské zodpovědnosti	10
1.2 Současná a budoucí právní úprava	11
1.3 Nositelé rodičovské zodpovědnosti	13
2. Péče o nezletilé dítě.....	17
2.1 Obecný exkurz do právní úpravy	17
2.2 Práva a povinnosti rodiče	18
2.3 Nezletilý pacient.....	20
2.4 Náhled do nového občanského zákoníku	29
3. Zastoupení dítěte	31
3.1 Právní úkony dítěte a zákonné zastoupení.....	31
3.2 Situace při střetu zájmů	33
3.3 Náhled do nového občanského zákoníku	34
4. Správa jmění nezletilého dítěte	35
4.1 Jméno nezletilého dítěte a jeho správa	35
4.2 Ustanovení opatrovníka.....	37
4.3 Náhled do nového občanského zákoníku	39
5. Zásahy do rodičovské zodpovědnosti	40
5.1 Obecně k zásahům do rodičovské zodpovědnosti	40
5.2 Pozastavení výkonu rodičovské zodpovědnosti, její omezení a zbavení	40
5.3 Náhled do nového občanského zákoníku	43
ČÁST DRUHÁ: RODIČOVSKÁ ZODPOVĚDNOST V NĚMECKÉ PRÁVNÍ ÚPRAVĚ	
1. Rodičovská péče.....	45
1.1 Pojem rodičovské péče	45
1.2 Pohled do historie, umístění v právní úpravě	46
2. Nositelé rodičovské péče.....	48
2.1 Společná péče	48
2.1.1 Prohlášení o převzetí rodičovské péče	48
2.1.2 Rodičovská péče nemanželského otce.....	49

2.2 Výhradní péče.....	50
2.3 Nezletilý, „nevlastní“ rodič	51
3. Výkon rodičovské péče	54
3.1 K výkonu obecně.....	54
3.2 Péče o dítě.....	55
3.3 Péče o jmění dítěte.....	56
4. Zastoupení dítěte	59
4.1 Způsobilost k právním úkonům dítěte	59
4.2 Způsoby a hranice zákonného zastoupení	59
4.2.1 Omezení ručení nezletilého	60
5. Změny ve výkonu rodičovské péče	61
5.1 Pozastavení výkonu rodičovské péče	61
5.2 Zánik rodičovské péče, intervence státu.....	62
ZÁVĚR.....	64
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	67
SHRNUTÍ PRÁCE.....	72
SEZNAM KLÍČOVÝCH SLOV	73

SEZNAM ZKRATEK

BGB	-zákon ze dne 18. 8. 1896, Bürgerliches Gesetzbuch (občanský zákoník), ve znění pozdějších předpisů
BGH	-Spolkový soudní dvůr Spolkové republiky Německo
BVerfG	-Spolkový ústavní soud Spolkové republiky Německo
ESLP	-Evropský soud pro lidská práva
GG	-zákon ze dne 23. 5. 1949, Grundgesetz (Ústava spolkové republiky Německo), ve znění pozdějších předpisů
LZPS	-Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů
NSS	-Nejvyšší správní soud České republiky
OSŘ	-zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
OZ	-zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
SRN	-Spolková republika Německo
TZ	-zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
ÚS	-Ústavní soud České republiky
ZOR	-zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

ÚVOD

„*Ve svých dětech žijeme dál*“.¹ Nejen tato myšlenka, jejímž autorem je slavný starořecký dramatik, klasik tragédie, básník a filozof Euripides, mne inspirovala ke zvolení tématu diplomové práce týkající se právních vztahů rodiče – děti. Často slycháváme, že děti jsou to nejdůležitější, co máme. Jsou smyslem našeho života a ať už se v něm děje cokoli, vždy vzhlížíme právě k nim, jsme schopni udělat nemožné, jen abychom jim tím zabezpečili co nejlepší podmínky pro život a jejich budoucí vývoj. S politováním je na místě konstatovat, že ne všichni rodiče cítí tyto potřeby a ne všichni mají ke svým dětem vypěstován rodičovský vztah – v takovém případě jsou potomci naopak vnímáni jako překážka, břemeno, něco nechtěného, co je pouze na obtíž. Typickým projevem těchto popsanych jevů je zanedbávání péče, nezáměr, či v krajní situaci až psychické nebo fyzické týrání.

Je na místě připomenout, že pozitivní právo, jakožto „systém obecně závazných modelů chování (právních norem), vyjadřujících ideály a hodnoty společnosti zorganizované ve stát, stanovenými kompetentními státními orgány, určených k organizaci, řízení, kontrole společenských vztahů právem upravených, jejichž zachování je vynutitelné státní mocí“,² není všemocné a nemůže např. přikázat rodičům, aby trávili s dětmi více času na čerstvém vzduchu místo vysedávání u televize, popř., dnešního nejen dětského fenoménu, počítače.

Zapotřebí je zdůraznit velký vliv morálky, ale také samotných rodičů, jejich osobností. Vztahům mezi rodiči a dětmi, jak je již shora naznačeno, přiřkládám velký význam, jelikož děti a celkově nové mladé generace jsou základním pilířem celé naší soudobé společnosti a dovoluji si tvrdit i jakýmsi „základním stavebním kamenem“ let budoucích. Jsou to v první řadě rodiče, kteří život svých potomků nejvíce ovlivňují, přičemž nejdůležitějšími jsou léta, kdy dítě vyrůstá, nabývá samo o sobě jisté povědomí, vytváří se jeho osobnost. Rodiče jim v první etapě jejich života určují cíl a směr, kterým se pak dítě ubírá. Jako samozřejmost se jeví fakt, že první léta života dítěte a způsob jejich prožití dítě celý život provází a ovlivňuje, ať již v pozitivním, či negativním smyslu slova.

Důvodem, který mě vedl ke zvolení komparace s německým právním systémem, je v první řadě můj osobní zájem o právní úpravu v zemi za našimi západními hranicemi, dále studijní pobyt ve Spolkové republice Německo, který mi umožnil hlubší pohled do této problematiky a možnost seznámení se s velkým množstvím odborné literatury³ k tomuto

¹ *Výroky slavných*. Ostrava: Blesk s. f., 1992, s. 15.

² KUBŮ, Lubomír, HUNGR, Pavel, OSINA, Petr. *Teorie práva*. Praha: Linde Praha, a.s., 2007, s. 16.

³ Co se německé odborné literatury ke zvolenému tématu týče, nelze popřít fakt, že ve Spolkové republice Německo je nesporně větší množství odborných knih a komentářů. Osobně mne překvapila i skutečnost, že zatímco česká odborná literatura se příliš o zahraniční právní řády v této problematice nezajímá, v německé

tématu a v neposlední řadě úvahy o budoucím dalším studiu na některé z právnických fakult právě v této zemi. Komparatistickou metodu považuji za velmi přínosnou, neboť chtě nechtě samovolně odhaluje nedostatky jedné z komparovaných právních úprav, v opačném případě pak klady a výhody právní úpravy druhé. Zároveň poukazuje na možné mezery, nepřesnosti a lze ji využít ke zlepšení stávající právní úpravy. V neposlední řadě o významu a důležitosti komparací jednotlivých právních úprav svědčí i existence specializovaných kateder na některých západních univerzitách, např. v Německu či Rakousku, jež se zabývají právě srovnáváním jednotlivých právních řádů. Jednotlivá ustanovení relevantních právních předpisů budu interpretovat pomocí metod systematického, jazykového a teleologického výkladu.

S vědomím, že jde o problematiku rozsáhlou, která je v mém případě ještě umocněna komparací, a tedy existencí dvou právních úprav, se budu snažit o komplexnost zpracování. Budu se zabývat výkladem a rozбором současně platné právní úpravy, co se českého právního řádu týká, i nastíněním právní úpravy budoucí, náležitou pozornost budu věnovat rovněž problematickým otázkám, s nimiž jsou spojeny odpovídající nejasnosti a které v některých případech vyplývají na povrch právě v důsledku srovnání s druhou právní úpravou. Důkladněji bych se chtěla věnovat např. otázce svolení k lékařským zákrokům dětí, s jistými zvláštnostmi u příslušníků určitých církví a náboženských společností, dále budu věnovat zvýšenou pozornost situaci nezletilého a „nevlastního“ rodiče. Neodmyslitelnou součástí práce budou také mé vlastní úvahy *de lege ferenda*.

Co se členění práce týče, je rozdělena na dvě hlavní části, a to část věnovanou české právní úpravě a část věnovanou německé právní úpravě. Základem mého bádání v oblasti české právní úpravy bude především zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, jakožto další zákonné a podzákonné předpisy (především zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů), ústavní zákony (Listina základních práv a svobod), stejně tak jako mezinárodní smlouvy, které jsou součástí českého právního řádu (Úmluva o právech dítěte). Opomenout nelze ani práci s judikaturou, ať již českých či zahraničních soudů.

Pokud hovoříme o české právní úpravě, je třeba mít na paměti, že se v současné době v souvislosti s přijetím nového občanského zákoníku nacházíme na prahu „soukromoprávní revoluce“. Jinými slovy by se dalo říci, že dny zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, jsou sečteny.

literatuře nalezneme i nastínění situace v jiných evropských zemích, včetně ČR, viz: DETHLOFF, Nina. *Familienrecht*. 29. vydání. München: C. H. Beck, 2009, s. 444 – 451.

Pokud nahlédneme do textu nového občanského zákoníku, zjistíme, že napříště je počítáno s úpravou rodinného práva přímo v tomto stěžejním předpise celého soukromého práva, již zde nebude samostatný zákon upravující rodinné právo, jako je tomu doposud.⁴ Jelikož jde opravdu o tak stěžejní změnu celé oblasti soukromého práva, která se významným způsobem dotkne i práva rodinného, dovolím si v mé diplomové práci kromě použití prostorové komparatistiky využít i komparatistiku časovou – u jednotlivých bodů této práce nahlédnu i do budoucí právní úpravy se zaměřením na nejpodstatnější změny, které nový občanskoprávní kodex přináší.

Pokud bychom si chtěli udělat představu o obsahu, pak lze ve stručnosti shrnout, že se nejdříve budu zabývat obecně pojmem a účelem rodičovské zodpovědnosti, jejím umístěním v právní úpravě. Těžiště první části práce bude spočívat v kapitole o péči o nezletilé dítě se zaměřením na postavení nezletilého dítěte jako pacienta, následuje kapitola věnovaná zastupování dítěte, do které spadá problematika právních úkonů dítěte, jeho způsobilosti k právním úkonům a střetu zájmů, ke kterému může dojít mezi rodiči a dětmi. V pořadí čtvrtá kapitola nám umožní získat poznatky a vědomosti o správě jmění dítěte, tj. co tvoří jeho jmění, kdo jej spravuje atd. Poslední kapitola v části týkající se české právní úpravy zahrnuje otázky zásahů do rodičovské zodpovědnosti, kdy a za jakých podmínek je možné její výkon pozastavit, kdy je možné její omezení nebo zbavení.

Druhá část diplomové práce, jak jsem již předeslala, je věnována právní úpravě německé. Několikrát bylo zmíněno, že v novém českém občanském zákoníku je zakomponována i oblast rodinného práva. Proč tuto skutečnost znovu na tomto místě opakuji. Přesně takto totiž vypadá situace v německém právním řádu. Rodinné právo je obsaženo v německém občanském zákoníku – v německém jazyce „Bürgerliches Gesetzbuch“ (zkr. BGB), který představuje základní předpis pro německé soukromé právo. Z tohoto důvodu bude tento zákoník stěžejní normou v části druhé, věnované německé právní úpravě. Zaměřím svou pozornost na základní a nejdůležitější fakta, na některých místech provedu vždy krátké srovnání s českou právní úpravou. Členění části druhé je podobné jako v části první. Nejprve se obecně zmíním o rodičovské péči, jejím obsahu, dále nositelích, výkonu, problematice zastoupení dítěte, správě jeho jmění a na závěr neopomenu ani otázky zásahů státu stejně jako samotného zániku rodičovské péče.

Tato práce je zpracována podle právního stavu k 29. 2. 2012.

⁴ Návrh nového občanského zákoníku ve znění, v němž byl schválen Poslaneckou sněmovnou Parlamentu ČR dostupný na <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html>>.

1 Rodičovská zodpovědnost

1.1 Obecně k pojmu a účelu rodičovské zodpovědnosti

Samotný pojem „*rodičovská zodpovědnost*“ se v zákoně o rodině objevil poprvé až v rámci novelizace uskutečněné zákonem č. 91/1998 Sb., dříve byl tento institut nazýván jako *rodičovská práva a povinnosti*. Změna byla uskutečněna i co se nadpisu v části druhé, hlavě první „*Výchova dětí*“ týče, původní nadpis byl nahrazen nadpisem „*Rodičovská zodpovědnost*“. Důvodová zpráva k tomuto zákonu uvádí, že dosavadní pojem nebyl zcela přesný, neodpovídal vývoji, nebylo jasné, která práva zahrnoval a ani nezahrnoval práva všechna. V důvodové zprávě dále také nalezneme odpověď na otázku, proč bylo zvoleno právě označení „*rodičovská zodpovědnost*“ a především se odlišuje pojem „*zodpovědnost*“ od pojmu „*odpovědnost*“. Termín „*zodpovědnost*“ dle důvodové zprávy odpovídá pojmu užívanému řadou evropských právních řádů. Jako zajímavým se může jevit fakt, že samotná Úmluva o právech dítěte v českém překladu v čl. 5 pojem „*zodpovědnost*“ nepoužívá, nýbrž operuje s „*odpovědností*“, právy a povinnostmi rodičů. Použití termínu „*odpovědnost*“ pro práva a povinnosti rodičů se prý jeví jako nevhodné také s přihlédnutím ke spojitosti s možnými sankcemi při porušení práva. Bylo tedy nezbytné odlišit toto označení nejen od pojetí odpovědnosti občanskoprávní, ale i správněprávní či trestněprávní.

Při letmém pohledu do historie můžeme sledovat vývoj, kterým tento institut během několika století prošel. Po vzniku ČSR bylo tzv. recepční normou (zákonem č. 11/1918 Sb.) převzato dosavadní občanské právo platné na území bývalé Rakousko – uherské monarchie, což znamenalo převzetí Všeobecného občanského zákoníku (*Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch*) z roku 1811 ve znění pozdějších předpisů.⁵ Tento zákoník vycházel z rozhodujícího postavení otce v rodině a tomu byla přizpůsobena i jeho právní úprava, konkrétně se jednalo o institut *otcovské moci* (§ 147 a násl.). V těchto ustanoveních nalezneme řadu práv, která náležela zvláště otci, jako hlavě rodiny, např. zvolit povolání dítěti, spravovat jeho jmění, vychovávat dítě způsobem a ke stavu, který pro něj uzná za vhodné atd.

⁵ Těchto změn v oblasti rodinného práva bylo mnoho, zejména šlo o tzv. „válečné“ novely, jež reagovaly na potřebu řešit postavení dětí (např. hromadné poručenství atd.).

Pro podrobnější studium Všeobecného občanského zákoníku doporučuji tuto literaturu: ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. 2. vydání. Praha: Československý kompas, 1932, 5424 s.

Zákon o právu rodinném, jenž nabyl účinnosti 1. ledna 1950, zdůraznil rovné postavení obou rodičů ve vztahu k dítěti a upravoval práva a povinnosti rodičů k dítěti jako *rodičovskou moc*. Zákon o rodině tento pojem nepřevzal s odůvodněním, že „oproti dosavadní rodičovské moci jde především o práva a povinnosti rodičů, vyplývající spíše z jejich společenského poslání a funkce vychovávat své děti než z nějakého vrchnostenského postavení, založeného na moci rodičů“.⁶ Zákon o rodině zvolil pojem rodičovská práva a povinnosti, který byl, jak již bylo shora avizováno, později nahrazen pojmem rodičovská zodpovědnost.

V druhé části práce, věnované německé právní úpravě, budu podrobněji rozebírat pojem „*Elterliche Sorge*“ – v překladu rodičovská péče, což je německý výraz odpovídající české rodičovské zodpovědnosti. V anglické právní úpravě se setkáváme s pojmem rodičovské odpovědnosti – „*parental responsibility*“ a v úpravě francouzské je to pak rodičovská autorita – „*l’authorité parental*“.⁷

1.2 Současná a budoucí právní úprava

Rodičovská zodpovědnost je zařazena do části druhé, hlavy první zákona o rodině (dále jen „ZOR“), konkrétně jde o ustanovení § 30 – § 40.⁸ § 31 odst. 1 ZOR normuje: „*Rodičovská zodpovědnost je souhrn práv a povinností a) při péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, b) při zastupování nezletilého dítěte, c) při správě jeho jmění.*“ Stručně lze shrnout, že se jedná o ta nejdůležitější práva a povinnosti rodiče k nezletilému dítěti a náleží rodiči jen ve vztahu k nezletilému dítěti. Je možné hovořit o tomto institutu jako o institutu ochranném, neboť již v předpise stojícím na samém vrcholu imaginární pyramidy právních norem – v Listině základních práv a svobod, v čl. 32 se uvádí, že: „*Rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona. Zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena.*“

Vyvstává otázka, zda je současná právní úprava dostačující. Ve srovnání s úpravou v připravovaném občanském zákoníku se právní úprava nejen rozšíří, ale nejpodstatnější změnou je, že bude systematicky zařazena přímo v tomto zákoníku, tj. v části druhé –

⁶ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. BECK, 2009, s. 120 – 121.

⁷ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 2006, s. 221.

⁸ V souvislosti se systematickým zařazením je na místě se zmínit o ne příliš precizní práci zákonodárce. V samotném závěru hlavy první je totiž zařazeno i několik ustanovení týkajících se jména a příjmení dítěte, jenž jistě do právní úpravy rodičovské zodpovědnosti nepatří a vice versa některá ustanovení, která zajisté do rodičovské zodpovědnosti náleží, jsou upraveny až v hlavě následující. Nabízí se v právní praxi známé pořekadlo „Člověk mění, zákonodárce mění“.

„Rodinné právo“, oddílu třetím – „Rodiče a dítě“ a pododdílu třetím – „Rodičovská odpovědnost“. Bystří čtenáři si zajisté všimli dalšího, velmi významného rozdílu, kterým je rozdíl v samotném názvu. Opět tedy opouštíme po několika letech dosavadní název a ubíráme se k názvu novému. Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku v tomto ohledu uvádí, že pojem „odpovědnost“ není spojován se sankcí za nesplnění povinností, ale naopak s řádným (odpovědným) plněním povinností a řádným (odpovědným) výkonem práv. Rodičovské odpovědnosti jsou věnovány §§ 865 – 909, samotnou definici najdeme o několik ustanovení výše v § 858, který spadá do pododdílu 1 – „Obecná ustanovení“ a normuje: „Rodičovská odpovědnost zahrnuje povinnosti a práva rodičů, která spočívají v péči o dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, v ochraně dítěte, v udržování osobního styku s dítětem, v zajišťování jeho výchovy a vzdělání, v určení místa jeho bydliště, v jeho zastupování a spravování jeho jmění; vzniká narozením dítěte a zaniká, jakmile dítě nabude plné svéprávnosti⁹. Trvání a rozsah rodičovské odpovědnosti může změnit jen soud.“ Za povšimnutí jistě stojí i fakt, že zatímco stávající právní úprava v úvodním ustanovení na prvním místě uvádí rodičovskou zodpovědnost jako souhrn „práv“, nová úprava klade v úvodním ustanovení důraz v první řadě na „povinnosti“ rodičů. Dále lze konstatovat, že je nová úprava přehlednější, má širší obsah (např. nejde jen o péči o jeho osobu, ale i o ochranu, důraz na výchovu, vzdělání) a v neposlední řadě odstraňuje určité nedostatky, kupříkladu již zmiňované chybné zařazení ustanovení týkající se jména a příjmení dítěte.

V rámci úvah de lege ferenda je možné zvážit již samotný název institutu rodičovské zodpovědnosti, který, jak již bylo řečeno, činil v mnoha ohledech problémy a je předmětem neustálých změn, což mj. dokládá i znění nového občanského zákoníku. Z mého hlediska je přijatelnější a vhodnější označení „Rodičovská odpovědnost“ než označení, které obsahuje nynější zákon. Zákonodárce se použitím „zodpovědnosti“ chtěl dle jeho názoru přiblížit současnému evropskému slovníku, který používá anglický výraz „responsibility“. Jak již někteří autoři v odborné literatuře správně poukázali,¹⁰ opomněl zjistit, jaký je skutečný význam tohoto výrazu. Navíc i jak dokazuje důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku, výrazy „zodpovědnost“ a „odpovědnost“ jsou synonymické a není nejmenšího důvodu, proč zrovna v oblasti rodinného práva, úžeji pak práv a povinností rodičů, používat

⁹ Je nezbytné vzít v úvahu také ostatní změny, které nový občanský zákoník přináší. Jedním z nich je upuštění od „způsobilosti k právním úkonům“ a nahrazení termínem „svéprávnost“. Viz. § 15 odst. 2.

¹⁰ RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ Michaela. *Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999, s. 93.

pojmem odlišný od pojmu v občanském právu běžně užívaném. Naopak to dle mého názoru může svádět k zbytečným zmatkům a nepřesnostem.

1.3 Nositelé rodičovské zodpovědnosti

ZOR v § 34 odst. 1 výslovně přiznává rodičovskou zodpovědnost oběma rodičům. Toto ustanovení odpovídá jak ústavnímu principu rovnosti muže a ženy (odklání se od předcházejících úprav prahnoucích po rozhodující úloze muže), tak LZPS, jež v čl. 32 odst. 4 klade důraz na právo rodičů při péči o děti a jejich výchovu, tak Úmluvě o právech dítěte, především čl. 5 a 18. Na prvním místě jsou to tedy právě rodiče, kteří disponují těmi nejdůležitějšími právy zejména při péči o zdraví dítěte, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, při jeho zastupování a správě jeho jmění. Jejím nositelem se rodič stává pouze na základě existence vztahu rodičovství, bez ohledu na to, zda jsou rodiče manžely, zda spolu žijí či nikoli. Tedy i otec, který byl po létech určen rozhodnutím soudu jako otec dítěte, třebaže se všemožně bránil určení svého otcovství, je od okamžiku nabytí právní moci rozsudku o určení otcovství nositelem rodičovské zodpovědnosti.¹¹ Stejně tak se právně nečiní žádných rozdílů mezi dětmi narozenými v manželství a mimo něj. Pokud jeden z rodičů nežije, není znám, nemá způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu, nebo pokud je rodičovské zodpovědnosti zbaven, či je výkon jeho rodičovské zodpovědnosti pozastaven, náleží rodičovská zodpovědnost druhému rodiči. Z této dikce zákona vyplývá důležitá podmínka, která je nutná k tomu, aby rodič disponoval rodičovskou zodpovědností a tou je plná způsobilost k právním úkonům (§ 8 a 9 občanského zákoníku, dále jen „OZ“). Pokud by jí byl rodič zbaven nebo došlo k jejímu omezení, zaniká jeho rodičovská zodpovědnost bez dalšího ze zákona.

Terčem kritiky bylo dlouhou dobu v praxi postavení nezletilého rodiče. Jednalo se v první řadě o nezletilou matku, která byla ve vztahu k ostatním matkám, ač stejně starým, kterým však soud povolil uzavření manželství a tím dosáhly nabytí plné způsobilosti k právním úkonům (a staly se samozřejmě i nositelkami rodičovské zodpovědnosti), značně znevýhodněna ve vztahu ke svému dítěti. Až díky tzv. velké novele zákona o rodině (již zmiňovaný zákon č. 91/1998 Sb.) je umožněno soudu přiznat alespoň dílčí část rodičovské zodpovědnosti – péči o dítě i nezletilému rodiči. Péči o dítě je v této souvislosti nutné rozumět zejména konkrétní péči o osobu dítěte, tzn., nezletilý rodič se smí o dítě osobně

¹¹ VESELÁ, Renata a kolektiv. Rodina a rodinné právo – historie, současnost a perspektivy. 2. vydání. Praha: Eurolex Bohemia, 2005, s. 182.

starat, zajišťovat jeho běžnou výživu a zdravotní péči.¹² Tento rodič však musí být starší 16 let a mít potřebné předpoklady pro výkon práv a povinností, které z rodičovské zodpovědnosti vyplývají. V praxi tak vzniká i pozoruhodná situace, kdy je nezletilý rodič, kterému byla přiznána dílčí oprávnění rodičovské zodpovědnosti sám osobou, ke které má další osoba (většinou jeho rodič) ještě rodičovskou zodpovědnost. Pokud by šlo o případ, kdy by nositelem rodičovské zodpovědnosti ať už z jakéhokoliv důvodu (nedostatek způsobilosti k právním úkonům, věk, zbavení, pozastavení výkonu) nebyl ani jeden z rodičů, soud ustanoví dítěti poručníka (§ 78 a násl. ZOR, např. jim může být ustanoven rodič nezletilého dítěte, který je už také zároveň rodičem). Nelze zapomínat ovšem na to, že nezletilý rodič není zákonným zástupcem svého dítěte.

Nositelem rodičovské zodpovědnosti je také osvojitel. Nejen proto, že mezi osvojitelem a osvojencem vzniká stejný poměr, jaký je mezi rodiči a dětmi, ale také proto, že tak výslovně uvádí § 63 odst. 1 věta druhá ZOR.

Na závěr této kapitoly bych ještě chtěla poukázat na určitou problematickou otázku, na niž dosud nebyla nalezena jednotná odpověď a to je otázka charakteru řízení o přiznání rodičovské zodpovědnosti, především pak postavení nezletilého rodiče v tomto řízení, které je předmětem mnoha diskuzí. Pro lepší představu nastiňme ryze praktickou situaci, kdy nezletilá matka žádá o přiznání rodičovské zodpovědnosti, konkrétně části týkající se péče o její dítě. Hned první problém nastává ve spojitosti s podáním návrhu soudu. Může tento návrh podat samotná navrhovatelka nebo je nutné, aby byla zastoupena svými rodiči, jakožto zákonnými zástupci? Názory se v odborné literatuře ubírají různými směry. Někteří autoři jsou toho názoru, že navrhovatelka je oprávněna podat návrh sama, bez nutnosti zastoupení.¹³ V první řadě bude nutné zkoumat otázku procesní způsobilosti navrhovatelky – nezletilé osoby. Vycházíme přitom z procesněprávní úpravy obsažené v § 19 a 20 občanského soudního řádu (dále jen „OSŘ“).¹⁴ Tato ustanovení odkazují na úpravu v právu hmotném. Významná je v tomto ohledu spojitost mezi § 20 OSŘ a § 9 OZ, který přiznává nezletilcům způsobilost jen k takovým právním úkonům, které jsou svou povahou přiměřené rozumové a volní vyspělosti odpovídající jejich věku. Autoři, kteří jsou zastánci tvrzení, že nezletilá matka může podat návrh sama, vycházejí z analogie § 194 OSŘ (týkající se aktivní legitimace k podání návrhu

¹² HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. BECK, 2009, s. 131.

¹³ HOLUB, Milan, NOVÁ, Hana, SLADKÁ HYKLOVÁ, Jana. *Zákon o rodině. Komentář a předpisy související*. 8. vydání. Praha: Linde Praha, a.s., 2007, s. 102.

¹⁴ Ust. § 19 OSŘ: „Způsobilost být účastníkem řízení má ten, kdo má způsobilost mít práva a povinnosti; jinak jen ten, komu ji zákon přiznává.“

Ust. § 20 odst. 1 OSŘ: „Každý může před soudem jako účastník samostatně jednat (procesní způsobilost) v tom rozsahu, v jakém má způsobilost vlastními úkony nabývat práv a brát na sebe povinnosti.“

na povolení uzavřít manželství) a co se jejich rodičů týče, ti jsou rovněž účastníky řízení, neboť jde o věc, která se dotýká dítěte, k němuž mají nadále rodičovskou zodpovědnost. Já se rovněž přikláním k názoru, že nezletilá matka nemusí být zastoupena,¹⁵ ovšem z důvodu jiného, než je použití analogie OSŘ. Vycházím z logické úvahy a zákonitosti, tj. pokud hmotné právo (v tomto případě ZOR) něco přiznává, umožňuje, dovoluje, pak v rámci předpisů práva procesního (v tomto případě OSŘ) musí existovat cesta, jak se těchto oprávnění účinně domoci. Pokud by hmotněprávní předpis něco přiznával, avšak procesněprávní úprava by neobsahovala příslušné instituty pro realizaci, ztrácelo by tím hmotněprávní ustanovení smysl a stalo by se nepoužitelným, obsolentním. Pokud tedy ZOR přiznává v našem konkrétním případě uvedené nezletilé matce právo získat prostřednictvím institutu rodičovské zodpovědnosti možnost pečovat o své dítě, musí mít také možnost toho reálně dosáhnout. Již ZOR vychází ze samotné vůle matky, je pouze na jejím rozhodnutí, jak se ke svému dítěti a jeho péči postaví. Může zůstat pasivním subjektem, nebo se naopak snažit o odpovědný přístup rodiče, jinými slovy řečeno také nést následky svého chování a snažit se prostřednictvím soudu o „užší“ propojení s dítětem. Pokud se rozhodne pro „druhou variantu“ měla by zde být, co se soudního řízení týká, opravdu prvořadá její vůle, nikoliv existence a nutnost existence dalších osob (zástupců, rodičů), které mohou v neposlední řadě znamenat obstrukce a překážky. Na mysli je nutno mít i rodinné vztahy, které někdy v důsledku „předčasného“ narození potomka (vnoučete) nebývají příliš idylické ani harmonické. Také chci podotknout, že pokud zákonodárce dává nezletilé osobě možnost pečovat o dítě, což dle mého názoru klade velmi vysoké nároky na celkovou vyspělost a osobnost nezletilce, pak musí být této osobě také umožněno před soudem samostatně jednat. Postavením rodičů v tomto řízení se podrobněji věnovat nebudu, odkázat mohu na literaturu citovanou k této otázce. De lege ferenda je jistě nezbytně nutné tuto problematiku legislativně upravit, aby zde napříště již nebyla možná pestrá paleta úvah jednotlivých odborníků, ale aby bylo zákonodárcem i s ohledem na právní jistotu dáno východisko, jak nastalou situaci řešit. Dle mého je nejlepší variantou změny novelizace OSŘ a výslovné zakotvení řízení o přiznání rodičovské zodpovědnosti, jako je tomu např. u již zmíněného řízení o povolení uzavřít manželství.

V novém občanském zákoníku přichází změna v hmotněprávní oblasti. Výkon rodičovské (v novém kodexu) odpovědnosti nezletilého rodiče, který dříve přiznáním

¹⁵Shodně také: HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. BECK, 2009, s. 132 – 133.

Objevují se však i názory odlišné, viz: RAIS, David. K otázce návrhu na přiznání rodičovské způsobilosti nezletilému rodiči. *Rodinné právo*, 1999, č. 3, s. 3 – 6.

svéprávnosti nebo uzavřením manželství nenabyl plné svéprávnosti, je až do doby, kdy nabude plnou svéprávnost, pozastaven. To však neplatí o výkonu povinnosti a práva péče o dítě, ledaže soud rozhodne, že se rodiči vzhledem k jeho osobě zachovává výkon povinnosti a práva péče o dítě a osobního styku s dítětem. Z toho plyne, že nezletilému rodiči, i když nemá plnou svéprávnost, nově zákon přiznává přímo ex lege povinnosti a práva péče o dítě a výše popsané, nanejvýš problematické řízení, se již stane minulostí.

2 Péče o nezletilé dítě

2.1 Obecný exkurz do právní úpravy

Péče o nezletilé dítě je prvním velkým okruhem, jenž tvoří obsah rodičovské zodpovědnosti. Je výslovně uvedena v § 31 odst. 1 písm. a) ZOR spolu s demonstrativním výčtem – zákon uvádí, že je to zejména péče o zdraví nezletilého dítěte, jeho tělesný, citový a rozumový vývoj. Na tomto místě je tedy použit termín „péče“, který je zde chápán podstatně širěji než jenom jako osobní péče, jde o výchovu v nejširším slova smyslu.¹⁶ V paragrafu následujícím se objevuje pojem „výchova“. Ten není přesně nijak definován, z podrobnějšího rozboru jednotlivých ustanovení zjistíme, že je používán v širším a užším smyslu. Za výchovu v nejširším smyslu je možno považovat shora uvedený pojem péče v § 31 odst. 1, tam, kde zákon hovoří o svěřeni do výchovy, se tím spíše myslí svěřeni do osobní péče jednoho z rodičů.¹⁷ Rovněž Úmluva o právech dítěte používá slovo výchova a v čl. 29 mj. uvádí, že výchova dítěte má směřovat k rozvoji osobnosti dítěte, jeho nadání a rozumových i fyzických schopností. Rozhodující úlohu ve výchově dětí mají rodiče. Právním základem tohoto ustanovení je čl. 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod, které garantuje rodičům právo na péči o dítě a výchovu dítěte a vice versa přiznává dětem právo na rodičovskou výchovu a péči. Toto ustanovení bylo také rozhodnutím Ústavního soudu ČR¹⁸ deklarováno za „ústavněprávní základ ochrany rodiny a rodičovství“, a bylo konstatováno, že péče a výchova se skládá z materiálních podmínek (tj. např. vyživovací povinnost) a podmínek nemateriálních (citové, kulturní). K realizaci péče o dítě náleží rodičům soubor práv a povinností, přičemž, i jak normuje sám ZOR při výkonu těchto práv a povinností je tím nejvyšším zájmem a cílem zájem dítěte. Zájem dítěte by se dal nazvat jako „*princip nejvyšší hodnoty*“, jakoby tím zákonodárce chtěl rodiči říci: „*Čiň to, co uznáš za vhodné, vždy ale přitom přihlížej k zájmu tvého dítěte.*“ Vymezení, co je v konkrétním případě v zájmu dítěte a co naopak není, je otázkou nelehkou, která může působit problém již mezi samotnými odlišně smýšlejícími rodiči. Vždy záleží na konkrétní situaci konkrétního dítěte a jeho rodičů, to, co je v zájmu dítěte jednoho, s určitou platností nemusí být v zájmu dítěte jiného.¹⁹ Za jistou „*pojistku*“ výkonu práv a povinností v zájmu dítěte lze považovat intervenci orgánu sociálně –

¹⁶ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. BECK, 2009, s. 121.

¹⁷ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 2006, s. 224.

¹⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 26. ledna 2006, sp. zn. IV. ÚS 257/05

¹⁹ Realistický a poněkud smutný příběh, jak také mohou vypadat prožitá dětská léta společně s otázkou, co je v zájmu dítěte přináší příspěvky JUDr. Věry Novotné: NOVOTNÁ, Věra. Co je v zájmu dítěte? *Právo a rodina*, 2001, č. 3 s. 18 – 20 a NOVOTNÁ, Věra. Co je v zájmu dítěte? (pokračování) *Právo a rodina*, 2001, č. 9, s. 4 – 6.

právní ochrany dětí a především soudu v rámci jeho oprávnění pozastavení výkonu rodičovské zodpovědnosti, její omezení či úplné zbavení (o tom blíže kapitola pátá).

2.2 Práva a povinnosti rodiče

Ustanovení § 31 odst. 2 ZOR dává rodičům jistá práva a ukládá povinnosti, aby tak mohli na dítě výchovně působit, usměrňovat jeho chování a patřičný rozvoj, který pak vyústí v ideálním případě v samostatného, dospělého jedince s úctou a přirozeným respektem v ostatní lidské bytosti a obecné hodnoty společnosti. V souvislosti s právy a povinnostmi je třeba mít na zřeteli také znění Úmluvy o právech dítěte, stejně jako Listiny základních práv a svobod. Mezi tato práva a povinnosti patří především: důsledně chránit zájmy dítěte; řídit jeho jednání; vykonávat nad ním dohled, který je adekvátní stupni jeho vývoje; právo užít výchovného prostředku, aby tím však nebyla dotčena důstojnost dítěte a ohroženo jeho zdraví, tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, právo určit místo pobytu dítěte, právo určit povolání dítěte ve shodě s jeho zájmy, právo stýkat se s dítětem a v neposlední řadě právo mít dítě u sebe.²⁰ Ideální je situace, kdy se rodiče na výkonu svých práv a povinností dohodnou a vykonávají je ve vzájemné shodě k dosažení jednoho cíle. V životě však mohou nastat i situace, kdy se postoj a názor obou rodičů ohledně některých podstatných záležitostí týkající se dítěte značně liší (např. otec vidí ve svém synovi budoucího profesionálního fotbalistu, matka si představuje svého syna jako budoucího lékaře, či studenta prestižní anglické univerzity atd.). V takovémto případě se aplikuje ustanovení § 49 ZOR: „*Nedohodnou – li se rodiče o podstatných věcech při výkonu rodičovské zodpovědnosti, rozhodne soud.*“ Z dikce tohoto ustanovení vyplývá, že zákon počítá s rozlišováním podstatných a běžných záležitostí. V běžných záležitostech vykonává každý rodič svá práva a povinnosti samostatně (i když ve fungujícím vztahu se rodiče pravděpodobně dohodnou i na těchto věcech), při výkonu práv a povinností v podstatných záležitostech je rodičům uložena povinnost se dohodnout. Pro případ neshody je zde možnost nahradit dohodu rodičů soudním rozhodnutím.²¹ Co je onou podstatnou věcí, zákon nikde neuvádí, je nutno vycházet především ze soudní praxe. Navíc je

²⁰ Již z uvedeného výčtu je očividné, že jde o velmi rozsáhlou oblast a není v mých silách, zejména z důvodu prostorové limitace, podrobně a plně rozebrat všechny dílčí aspekty jednotlivých práv a povinností. Proto se budu zabývat spíše určitými problematickými okruhy, zejména postavením nevlastního rodiče ve výchově dítěte a dále právem nedostatečně upravenou oblastí, jakou je postavení dítěte jako pacienta a otázky spojené s lékařskými zákroky a svoleními k nim.

²¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 2006, s. 235.

v tomto ohledu nutno dbát také práv dítěte (např. § 31 odst. 3 ZOR a čl. 12 Úmluvy o právech dítěte). K výkonu práv a povinností rodičů, kteří spolu nežijí, se vztahuje ust. § 50 odst. 1.²²

Zvláštní postavení udává ZOR osobě, která není rodičem dítěte, avšak s dítětem žije ve společné domácnosti. V první řadě je z mého pohledu značně zarážející skutečnost, že vztahu dítěte s jeho nevlastním rodičem je věnován 1 (slovy jeden) paragraf, abych byla konkrétnější, jedno souvětí. § 33 ZOR normuje, že manžel, který není rodičem dítěte, za předpokladu, že s ním žije ve společné domácnosti, „*se podílí*“ na výchově dítěte. První problém nastává již při výkladu „*se podílí*“, neboť není úplně jasné, zda se jedná v tomto případě o právo, či povinnost. Osobně se více přikláním k názoru, že se jedná pouze o právo nevlastního rodiče, nikoliv jeho povinnost. V rozporu s mým osobním přesvědčením stojí § 18 ZOR, kde je uložena manželům povinnost společně pečovat o děti, přičemž se nijak nerozlišují děti manželské a nemanželské. Další problém a nejasnost spatřuji v nutnosti existence svazku manželského, tj. že se musí vždy jednat o manžela, který není rodičem dítěte. Nevidím jediný pádný argument pro to, proč by se toto ustanovení nemělo vztahovat např. na registrovaného partnera, druha (nehledě na vysoké procento nesezdaných párů, které nevstupují do svazku manželského, ale žijí ve společné domácnosti), či jinou osobou, která společně s rodičem dítěte žije ve společné domácnosti (např. sestra matky dítěte). Jiný, a předpokládám ne poslední, problém nastal při prostudování jisté odborné literatury, konkrétně komentáře k zákonu o rodině od tvůrců Holuba, Nové a Sladké Hyklové.²³ Zde jde o otázku výkladu týkající se poslední části souvětí „*že s ním žije ve společné domácnosti*“, zejména slovního spojení „*s ním*“. Až do prostudování tohoto komentáře jsem si byla jistá jediným způsobem výkladu tohoto slovního spojení, totiž že se váže k osobě dítěte. O opaku mne však přesvědčili právě výše zmínění autoři, kteří svorně tvrdí, že spojení „*s ním*“ se váže k osobě rodiče dítěte. I když důvody, které je k tomuto závěru vedly, neuvádí, já se stále domnívám, že správným výkladem je výklad směřující k osobě dítěte. A to nejen z důvodu, že jejich tvrzení nevyplývá ani z jazykového výkladu, nýbrž také z toho důvodu, že zákon v tomto ustanovení osobu rodiče dítěte ani jednou výslovně nezmiňuje. Také si je třeba uvědomit význam postavení dítěte – je přeci v první řadě rozhodné, kde se nalézá dítě a ne rodič, neboť nejde a ani nemůže jít o výchovu rodiče, ale dítěte a jedním z předpokladů řádné výchovy je bezprostřední a co nejbližší „*umístění*“ dítěte a osoby, která se má na výchově podílet.

²² „*Nežijí-li rodiče nezletilého dítěte spolu a nedohodnou – li se o úpravě výchovy a výživy dítěte, může soud i bez návrhu rozhodnout, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu.*“

²³ HOLUB, Milan, NOVÁ, Hana, SLADKÁ HYKLOVÁ, Jana. *Zákon o rodině. Komentář a předpisy související*. 8. vydání. Praha: Linde Praha, a.s., 2007, s. 100.

Z toho, co bylo napsáno, je zřejmé, že i když jde jen o jeden paragraf, přináší více otázek než odpovědí. De lege ferenda je jednoznačně vhodné právní úpravu rozšířit, odstranit výrazy, jež vzbuzují nejistotu a dohady (jako „*podílí se*“, „*s ním*“) a doplnit je jasnými slovy bez dvojsmyslnosti, např. místo slovesa *podílet se* doslovně uvést – „*má právo*“, nebo naopak „*má povinnost*“, místo „*s ním*“ uvést přímo označení osoby – „*s dítětem*“. Uvažovat lze i o inspiraci zahraničními právními řády, včetně srovnávaného právního řádu německého, k tomu blíže v části druhé věnované německé právní úpravě kapitola 2.3. S jistým klidem v duši lze závěrem k této ožehavé otázce uvést, že jisté změny k lepšímu přináší nový občanský zákoník. V § 885 se již nehovoří jen o manželovi, nýbrž i o partnerovi a osobě, která s rodičem dítěte žije, aniž by s ním uzavřela manželství nebo registrované partnerství, bylo odstraněno slovní spojení „*s ním*“ a je nově nahrazeno „*s dítětem*“. Nadále však zůstává zachováno sloveso „*podílet se*“.

2.3 Nezletilý pacient

Dále bych se chtěla věnovat tématu spadajícímu pod péči o zdraví dítěte, a to především lékařským zákrokům, postavení nezletilého pacienta, s diferenciací u příslušníků náboženské společnosti Svědků Jehovových a neopomenu zmínit ani poněkud ožehavé téma, kterým se v nedávné době zabývaly i soudy nejvyšší instance, jímž je povinné očkování dětí a sankce v případě nesplnění povinnosti podrobit se povinnému očkování. Nejprve je nutno podotknout, že práva a povinnosti rodičů v oblasti péče o zdraví dítěte se netěší nijak velké pozornosti práva, ať již jde o právní předpisy, odbornou literaturu či judikaturu soudů. Relevantní ustanovení nacházíme v zákoně č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, především budeme pracovat se zněním § 23²⁴ obsahující poučení pacienta, souhlas k lékařskému

²⁴ Ust. § 23 zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu: „(1) Zdravotnický pracovník způsobilý k výkonu příslušného zdravotnického povolání informuje pacienta, popřípadě další osoby v souladu s § 67b odst. 12 písm. d), o účelu a povaze poskytované zdravotní péče a každého vyšetřovacího nebo léčebného výkonu, jakož i o jeho důsledcích, alternativách a rizicích. Jestliže to zdravotní stav nebo povaha onemocnění pacienta vyžadují, je zdravotnický pracovník uvedený ve větě první oprávněn sdělit osobám blízkým pacientovi a členům jeho domácnosti, kteří nejsou osobami blízkými, též informace, které jsou pro ně nezbytné k zajištění péče o tohoto pacienta nebo pro ochranu jejich zdraví. V případě, kdy pacient vyslovil podle § 67b odst. 12 písm. d) zákaz poskytování informací, lze informace podle věty druhé sdělovat pouze se souhlasem pacienta. Pro vyslovení souhlasu se použije ustanovení § 67b odst. 12 písm. d) a § 67ba odst. 1 a 2 obdobně.

(2) Vyšetřovací a léčebné výkony se provádějí se souhlasem nemocného nebo lze-li tento souhlas předpokládat. Odmítá-li nemocný přes náležité vysvětlení potřebnou péči, vyžádá si ošetřující lékař o tom písemně prohlášení (revers).

(3) Je-li neodkladné provedení vyšetřovacího nebo léčebného výkonu nezbytné k záchraně života nebo zdraví dítěte anebo osoby zbavené způsobilosti k právním úkonům a odpírají-li rodiče nebo opatrovník souhlas, je ošetřující lékař oprávněn rozhodnout o provedení výkonu. Toto ustanovení se týká dětí, které nemohou vzhledem k své rozumové vyspělosti posoudit nezbytnost takového výkonu.

zároku, odepření souhlasu k provedení vyšetřovacího nebo léčebného výkonu. Úmluva o právech dítěte se k lékařské pomoci a lékařské péči vyjadřuje v čl. 24, kde však jen vyjmenovává jistá potřebná opatření, která činí státy, a nevnáší tedy do problému příliš světla. V první řadě jsou to rodiče, kteří hrají v péči o zdraví dítěte a jeho ochraně nejdůležitější a prvotní roli – ať již výběrem lékaře, zdravotnického zařízení, očkováním, ale také vedením dítěte ke zdravému životnímu stylu. Až v případě, kdy rodiče selhávají, nastupuje intervence státu.²⁵ Beze zmínky nesmí zůstat ani oznamovací povinnost státních orgánů, pověřených osob, škol, školských zařízení a zdravotnických zařízení vůči obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, pokud zjistí skutečnosti nasvědčující ohrožení zdraví dítěte (viz § 10 odst. 4 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně – právní ochraně dětí). Obecně tedy platí, že vyšetřovací a léčebné výkony se provádějí se souhlasem nemocného, pokud je provedení takového úkonu nezbytné k záchraně života nebo zdraví dítěte a odpírají-li rodiče dát souhlas, může lékař sám rozhodnout o provedení výkonu. Toto se však týká jen dětí, které nemohou vzhledem ke své rozumové vyspělosti posoudit nezbytnost takového výkonu.²⁶ V případě, kdy rodiče odmítají své dítě podrobit vyšetřovacímu nebo léčebnému výkonu, nalézá praktické využití institut předběžného opatření dle § 76a OSŘ, díky němu lze dosáhnout umístění dítěte do zdravotnického zařízení a zahájit léčbu. V praxi se často objevují i případy, kdy rodiče nevysloví nesouhlas, ale zůstávají nečinní. Jedním z důvodů je jakási „výnosnost“ současného zdravotního stavu jejich dítěte, která se projevuje v pobírání různých druhů sociálních dávek, či jiných výhod, které jim zdravotní stav jejich dítěte přináší (např. zdravotní postižení – od úlev na daních počínaje, výhodnějším stáním na parkovišti konče) dalším důvodem je obtížně zjistitelný pobyt rodičů dětí, u nichž byla nařízena ústavní nebo ochranná výchova, s tím souvisí jejich informovanost o tom či onom zákroku a vzápětí i jejich souhlas. V těchto situacích shora jmenovaných se většinou nejedná o lékařské výkony, které jsou nezbytné k záchraně života nebo zdraví, přesto však jde o situace, kdy je zdraví dítěte ohroženo, či je nečinností rodičů poškozováno. Zde se nabízí možnost podání návrhu na

(4) Bez souhlasu nemocného je možné provádět vyšetřovací a léčebné úkony, a je-li to podle povahy onemocnění třeba, převzít nemocného i do ústavní péče a) jde-li o nemoci stanovené zvláštním předpisem, u nichž lze uložit povinné léčení, b) jestliže osoba jeví známky duševní choroby nebo intoxikace ohrožuje sebe nebo své okolí, anebo c) není-li možné vzhledem ke zdravotnímu stavu nemocného vyžádat si jeho souhlas a jde o neodkladné výkony nutné k záchraně života či zdraví, d) jde-li o nosiče.“

²⁵ Konkrétní případ z praxe, příběh 7letého nemocného chlapce, s jehož léčbou nesouhlasí jeho rodiče a z důvodu ochrany jeho života a zdraví je zde nutná intervence orgánů sociálně – právní ochrany dětí je rozebrán v odborném článku: NOVOTNÁ, Věra. Práva pacientů – nezletilých dětí. *Právo a rodina*, 2003, č. 10, s. 6 – 9.

²⁶ V souvislosti s tímto se domnívám, že bude v praxi často docházet a zřejmě již i dochází k problémům při určení, zda je to či ono dítě, je na takovém stupni rozumové způsobilosti, aby bylo schopno posoudit nezbytnost výkonu, bude jistě záležet na konkrétní osobě dítěte a povaze a riziku konkrétního výkonu – jinak bude posuzována situace 17leté dívky v souvislosti se zlomeninou horní končetiny a jinak případ 10leté dívky při rozhodování o podstoupení náročné a rizikové operace.

ustanovení opatrovníka dle § 83 odst. 1 ZOR, neboť je to potřeba v zájmu dítěte z důvodu ochrany jeho zdraví. Jako ultima ratio zde přichází v úvahu omezení či zbavení rodičovské zodpovědnosti.²⁷

Další problém se naskýtá u vyšetřovacích a léčebných výkonů v souvislosti s určitým osobním postojem rodičů či jejich náboženskému přesvědčení, tj. účastenství v náboženské společnosti. Chtěla bych se zaměřit na přístup náboženské společnosti Svědků Jehovových ke krevním transfuzím. Podle učení této společnosti se má svědek Jehovův „zdržovat krve“, což znamená odmítat její požívání ve všech formách.²⁸ Na přelomu 40. a 50. let 20. století se pak tento zákaz vztáhl i na krevní transfuze. Každý z členů musí být srozuměn se zákazem používání krve v medicíně a i v případě ohrožení života je nutné transfuzi odmítnout, přičemž rozhodnutí o přijetí či nepřijetí není na samotných členech, ale jde o věc již předem rozhodnutou ve vedoucím sboru svědků Jehovových. Pokud s tímto někdo nesouhlasí, je ze společenství oddělen a je považován za „odpadlíka“, jehož se musí ostatní členové stranit.²⁹ Počátek odmítání transfuzí se datuje na rok 1948, s odůvodněním, že jsou „nesprávné“, přinášejí zdravotní rizika, osoby je přijímající se vydávají v nebezpečí „neposlušnosti Božího zákona“. V 60. letech minulého století byl zaveden zákaz přijímat krev, jenž byl aplikován jak na krev lidskou, tak zvířecí. Nebylo tedy dovoleno dát transfuzi ani zvířatům, nesměla se používat hnojiva s obsahem krve atd. V 80. a 90. letech došlo k diferenciaci přijatelných a nepřijatelných krevních složek a některých specializovaných lékařských postupů, např. autotransfuze a použití mimotělního oběhu při operacích srdce. Mezi zakázané krevní komponenty patří plazma, červené a bílé krvinky a krevní destičky. Podobný postoj, jaký je uplatňován vůči krevním transfuzím, je také realizován vůči očkování. Za vše hovoří příspěvek v jednom z časopisů Svědků Jehovových: „Bylo by lepší, kdyby lidé spíše onemocněli neštovicemi, než aby dostali očkování, protože očkování rozsévá syfilis, rakovinu, ekzémy...dokonce i lepru a mnohá jiná odporná onemocnění. Proto je provádění očkování zločinem, násilím a podvodem.“³⁰ K otázce krevních transfuzí a náboženskému přesvědčení se již vyjadřoval ve svém rozhodnutí i Ústavní soud.³¹ V uvedeném případě šlo o těžce nemocného 6letého chlapce, u něhož bylo diagnostikováno vysoce zhoubné nádorové onemocnění, které vede nezvratně, není-li adekvátně léčeno, ke smrti pacienta. Současné dostupné léčebné metody poskytovaly naději na vyléčení, při léčbě však byla třeba aplikace

²⁷ NOVOTNÁ, Věra. Ochrana zdraví dítěte. *Právo a rodina*, 2005, č. 2, s. 14 – 19.

²⁸ DOHNAL, Petr a kol. *Život je svatý. Svědkové Jehovovi a otázka krve*. 1. vydání. Brno: L. Marek, 2006, s. 5.

²⁹ Tamtéž s. 33.

³⁰ Tamtéž s. 44.

³¹ Nález Ústavního soudu ze dne 20. srpna 2004, sp. zn. III. ÚS 459/03

krevních derivátů, s čímž však rodiče chlapce – příslušníci náboženské společnosti Svědci Jehovovi – nesouhlasili. Vzhledem k tomu, že rodiče odmítali léčbu chemoterapií spojenou s transfuzemi krve, přičemž toto řešení bylo jedinou alternativou, jak zachránit chlapci život, rozhodl okresní soud o vydání předběžného opatření dle § 76a odst. 1 OSŘ a umístění chlapce do Fakultní nemocnice. Z důvodu střetu zájmu ustanovil dítěti opatrovníka dle § 37 odst. 1 ZOR. Rodiče však s uvedeným postupem nesouhlasili a podali ústavní stížnost k Ústavnímu soudu pro porušení práva na výchovu jejich syna ve smyslu čl. 32 odst. 4 Listiny. Oddělení dítěte od rodičů proti jejich vůli představuje dle jejich názoru porušení čl. 9 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, čímž zároveň mělo být porušeno právo navrhovatelů na spravedlivý proces ve smyslu čl. 6 odst. 1 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a čl. 36 odst. 1 Listiny. Konečně stěžovatelé uváděli, že soud vůbec nezjišťoval, jaký je vztah dítěte k rodičům, případně zda je dítě schopno formulovat svůj názor na léčbu, při které by mu byla podána transfuze krve. Ústavní soud ve své právní větě judikoval následující: *„Odmítají-li rodiče léčbu nezletilého dítěte, jež je v bezprostředním ohrožení života, nepředstavuje vydání předběžného opatření podle § 76a občanského soudního řádu, kterým se dítě svěřá do péče příslušného léčebného zařízení, porušení jejich práv zakotvených v čl. 32 odst. 4 či čl. 16 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. Vzhledem k nutnosti okamžitého zásahu není zpravidla možno v řízení o vydání takového předběžného opatření řešit případný spor rodičů s léčebným zařízením o vhodnosti té které léčby. Týká-li se věc dítěte ve věku okolo šesti let, není porušením čl. 12 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, pokud toto dítě nebylo v daném řízení soudem vyslechnuto. Výslech rodičů musí soud provést pouze v případě, že by to pro rozhodnutí bylo nezbytné a z hlediska zákonné lhůty pro vydání rozhodnutí možné.“*

S tímto rozhodnutím Ústavního soudu naprosto souhlasím a nedovedu si představit rozhodnutí jiné. Jak jsem již jednou poukázala, je zájem dítěte a jeho zdraví vždy prvotním hlediskem, který má přednost před hodnotami a zájmy ostatními, mj. i náboženským přesvědčením, nehledě na to, že učení a postoje náboženské společnosti Svědků Jehovových považují nejen vzhledem k otázce krve a očkování za naprosto absurdní a vymykající se realitě. Dle mého jde jen o způsob, jak se odlišit, upoutat pozornost, stát se výjimečným a v neposlední řadě si finančně přilepšit (to se však týká jen vrcholných představitelů, kteří pobírají od svědků finanční příspěvky a dary), ovšem v tomto ohledu velmi nešťastným, ba i naprosto nepřijatelným způsobem. Co více lze říci o lidech, kteří dávají v risk zdraví svých dětí, a dokonce jsou schopni je raději nechat zemřít, jen aby tím neutrpělo jejich náboženství a nestali se shora zmíněnými „odpadlíky“?

Výše uvedená tematika obnáší také dimenzi lidsko – právní, konkrétně svobody myšlení, svědomí a především náboženského vyznání, která je zaručena rovněž Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod v čl. 9. Zajímavým rozhodnutím, týkajícím se tohoto článku a spojitosti s několikrát již zmiňovanými Svědky Jehovovými, je judikát Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“) ve věci Hoffmann v. Rakousko.³² Paní Hoffmannová byla matkou dvou nezletilých dětí. V době uzavření manželství se stejně jako její manžel, a poté i jejich obě děti, hlásili k římskokatolické církvi. Po několika letech manželství však vstoupila do náboženské společnosti Svědků Jehovových, opustila manžela a děti si vzala k sobě. U rakouských soudů se poté oba manželé dožadovali svěřeni dětí do jejich péče. Rozhodnutím soudů byly děti svěřeny matce. Proti tomuto rozhodnutí se otec bránil podáním mimořádného opravného prostředku k rakouskému Nejvyššímu soudu. Ten verdikt obou soudů nižších instancí zrušil a děti přiznal otcí. V odůvodnění mj. stálo, že matka vychovává děti podle principů učení Svědků Jehovových. V Rakousku platí spolkový zákon o náboženské výchově dětí, který uvádí, že žádný z manželů bez souhlasu druhého nemůže rozhodnout, že bude dítě vychováno v duchu náboženství jiného od náboženství obou rodičů v okamžiku uzavření manželství. Soud dále zmínil otázku krevních transfuzí. Děti by podle názoru soudu byly v nebezpečí ohrožení zdraví v případě, kdyby matka k nutné krevní transfuzi odmítla dát svůj souhlas. Kromě toho by víra Svědků Jehovových u dětí vedla k jejich sociální izolaci. S tímto rozhodnutím Nejvyššího soudu nesouhlasila matka a podala stížnost k ESLP, v níž namítala porušení čl. 9 Úmluvy garantujícího svobodu náboženského vyznání. Soud svým rozsudkem dal matce za pravdu a konstatoval porušení čl. 8 ve spojení s čl. 14 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. I když poměr hlasů – pět proti čtyřem³³ nijak zvlášť přesvědčivě nepůsobí.

Zdraví dítěte se týká i očkovaní, ať již očkování dobrovolného (v současné době velmi populární např. proti rakovině děložního čípku) či povinného. Platná právní úprava v oblasti povinného očkování je obsažena v zákoně č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví, přesněji v § 46 odst. 1, v němž je stanovena povinnost fyzické osoby, která má na území ČR trvalý pobyt, podrobit se v rámci ochrany před vznikem a šířením infekčních onemocnění stanovenému druhu pravidelného očkování, a to v případech a termínech upravených v prováděcím právním předpisu. Tímto prováděcím předpisem je vyhláška ministerstva

³² Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 23. června 1993, *Hoffmann v. Rakousko*, Série A-255-C

³³ BERGER, Vincent. *Judikatura Evropského soudu pro lidská práva*. 1. vydání. Praha: IFEC s.r.o., 200, s. 378 – 380.

zdravotnictví č. 537/2006 Sb., o očkování proti infekčním nemocem. Zákon rovněž upravuje výjimky z povinnosti podrobit se očkováním, a to v případě, kdy je zjištěna imunita vůči infekci nebo kdy podání očkovací látky brání zdravotní stav pacienta. Ve středu naší pozornosti je také ustanovení § 46 odst. 4 výše uvedeného zákona, který říká, že jde-li o osobu, která nedovršila patnáctý rok věku, odpovídá za splnění povinností podrobit se povinnému očkování její zákonný zástupce. Pokud příslušný orgán ochrany veřejného zdraví, kterým je krajská hygienická stanice, zjistí, že se nezletilé dítě očkování nepodrobilo, a jde-li o nezletilou osobu, která nemá zvoleného praktického lékaře, stanoví jí rozhodnutím povinnost se tomuto očkování v určeném zdravotnickém zařízení podrobit. Povinnost podrobit se očkování a především uložení sankce za nesplnění této povinnosti se stala v posledních letech velmi žhavým tématem v rozhodovací praxi soudů. Zaměřila bych se na čtyři nejpodstatnější rozhodnutí, kterými jsou (dle časové posloupnosti) rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 28. 2. 2006, rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 21. 7. 2010, nález Ústavního soudu ČR ze dne 3. 2. 2011, který ruší rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 28. 2. 2006 a následně nové rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ze dne 30. 9. 2011.

Případ, který řešil Nejvyšší správní soud v roce 2006,³⁴ se týkal otce dvou nezletilých dětí, který odmítl svolení a souhlas k očkování svých dětí z důvodu náboženského a filozofického přesvědčení. Krajská hygienická stanice mu proto uložila rozhodnutím pokutu za přestupek na úseku zdravotnictví, kterého se dopustil tím, že se ve stanoveném termínu nedostavil do zdravotnického zařízení se svojí nezletilou dcerou a nezletilým synem k pravidelnému očkování proti přenosné dětské obrně a virové hepatitidě B. Případ se dostal kasační stížností podanou otcem před Nejvyšší správní soud. Otec se bránil, ve své stížnosti se odvolává na svobodu myšlení, svědomí, náboženského vyznání, jež jsou zaručena Listinou základních práv a svobod, dále poukazuje na čl. 5 a 6 Úmluvy o lidských právech a biomedicíně (týkající se souhlasu a informovanosti u zákroků v oblasti péče o zdraví a ochrany osob neschopných dát souhlas), čl. 10 Ústavy a dochází k závěru, že Úmluva o lidských právech a biomedicíně má přednost před zákonem o ochraně veřejného zdraví. K odmítnutí svého souhlasu opět poukázal na čl. 15 Listiny, kde je zaručena svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání. Dále uvádí, že dle čl. 4 odst. 1 Listiny mohou být povinnosti ukládány toliko na základě zákona a v jeho mezích a jen při zachování základních práv a svobod. Podle čl. 4 odst. 2 Listiny meze základních práv a svobod mohou být za

³⁴ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 28. února 2006, č. j. 5 As 17/2005 – 66

podmínek stanovených Listinou upraveny zákonem. V daném případě je povinnost podrobit se pravidelnému očkování uložena zákonem a v jeho mezích prováděcí vyhláškou.³⁵

Kasační stížnost však byla zamítnuta. Nejvyšší správní soud (dále jen „NSS“) konstatoval srozumění otce, že se s dětmi vědomě a záměrně nedostavil k očkování a tím nesplnil povinnost stanovenou v § 46 odst. 1 a 4 zákona o ochraně veřejného zdraví ve spojení s § 4 odst. 3 a § 7 odst. 3 vyhlášky. K Úmluvě o lidských právech a biomedicíně dodává, že stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva, ovšem tato smlouva nestanoví nic jiného než zákon. Co se týče náboženského přesvědčení otce, soud říká, že nejde o právo neomezitelné. Povinnost podrobit se ve stanovených případech pravidelnému očkování je stanovena zákonem, přičemž na základě jeho zmocnění podle § 108 odst. 1 příslušný orgán, ministerstvo zdravotnictví, vydal prováděcí předpis – vyhlášku č. 439/2000 Sb., o očkování proti infekčním nemocem. Na závěr je vhodné doplnit, že postih za porušení této povinnosti byl realizován na základě § 29 odst. 1 písm. f) zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích.³⁶

Následuje další rozhodnutí NSS o čtyři roky později,³⁷ příhodné by bylo označení „totožný soud, odlišný senát, totožný skutkový stav, odlišný výsledek“. NSS dospěl v tomto rozsudku k závěru, že porušení povinnosti podrobit se stanovenému druhu pravidelného očkování není možné za současného stavu platné právní úpravy postihovat v rámci správního trestání, neboť podstatné skutečnosti týkající se druhu povinného očkování a termínu jeho provedení nejsou jednoznačně upraveny zákonem, ale pouze podzákonným prováděcím předpisem ministerstva zdravotnictví.³⁸ Není tedy dodržena ústavní zásada, podle které jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký trest lze za jeho spáchání uložit. Přičemž tato zásada nedopadá jen na trestné činy, ale také na správní delikty. Je proto nezbytné, aby skutková podstata správního deliktu byla jasně a určitě popsána přímo v zákoně – úprava podzákonným právním předpisem je nedostačující. Nyní v krátkosti ke skutkovému stavu. I v tomto případě šlo o rodiče dvou nezletilých dětí, které je nenechali očkovat. Své rozhodnutí zdůvodnili v dopise adresovaném krajské hygienické stanici – k očkování by dali souhlas jedině v případě výskytu epidemie, nebo by nechali onemocnění proběhnout

³⁵ V době projednávání případu byla platná vyhláška č. 439/2000 Sb., která byla nahrazena stávající vyhláškou č. 537/2006 Sb., o očkování proti infekčním nemocem, jejíž zatím poslední novelizace byla provedena vyhláškou č. 299/2010 Sb.

³⁶ Ust. § 29 odst. 1 písm. f): „poruší zákaz nebo nesplní povinnosti stanovené nebo uložené k předcházení vzniku a šíření infekčních onemocnění“, za tento přestupek bylo možné uložit pachateli pokutu až do výše 10000 Kč, v blokovém řízení až do výše 5000 Kč.

³⁷ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 21. července 2010, sp. zn. 3 Ads 42/2010

³⁸ HOVORKA, Daniel. Rozsudek Nejvyššího správního soudu: nemožnost postihu za porušení povinnosti podrobit se pravidelnému očkování. *Právo a rodina*, 2011, č. 2, s. 18 – 23.

a potřebné imunity by tak u dětí dosáhli touto cestou bez nutnosti očkování. Povinnost podrobit se očkování je dle rodičů nepřiměřené opatření omezující právo rodičů, aby zákrok v oblasti péče o dítě byl proveden pouze s jejich souhlasem. Dále argumentovali nepotřebností očkování. I v tomto případě byla rodičům krajskou hygienickou stanicí uložena pokuta ve výši 3000 Kč včetně náhrady nákladů řízení, jelikož se dopustili přestupku podle § 29 odst. 1 písm. f) zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích, protože se s dětmi nedostavili k revakcinaci proti onemocněním uvedeným v prováděcí vyhlášce. Spor opět dospěl podanou kasační stížností rodičů až k NSS. Stejně jako v případě shora uvedeném poukazovali rodiče na to, že povinnosti mohou být ukládány toliko na základě zákona, v jeho mezích a jen při zachování základních práv a svobod. Jak už bylo uvedeno, soud shledal kasační stížnost jako důvodnou a uznal argument ohledně nedostatečné úpravy povinnosti podrobit se pravidelnému očkování. Zákon o ochraně veřejného zdraví stanoví pouze obecnou povinnost podrobit se stanoveného druhu pravidelnému očkování a časové intervaly, jednotlivé typy očkování, jsou upraveny ve vyhlášce ministerstva zdravotnictví. Dopad tohoto rozhodnutí je takový, že až do změny právní úpravy není přípustné, aby za porušení povinnosti podrobit se očkování byly ukládány jakékoliv sankce v režimu správního řízení (zejména sankce za přestupek podle § 29 odst. 1 písm. f) zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích). Naopak nemá žádný vliv na povinné provedení pravidelného očkování dítěte. Bude však muset být ze strany lékařů a ostatních pracovníků kladen větší důraz na jednání s rodiči a poskytovat jim poučení, potřebné informace a vysvětlení.³⁹ Významnou roli může hrát také orgán sociálně – právní ochrany dětí, v rámci výchovně preventivní činnosti, který se bude snažit o co nejefektivnější spolupráci s rodiči, působit na ně a informovat o tom, že nenačkované dítě je vystaveno nejen riziku možné nákazy, ale též možnému nepřijetí do jeslí či mateřské školy. Nyní bude záležet především na kompetentních orgánech, aby na toto rozhodnutí adekvátně zareagovaly a pokusily se o propracovanější právní úpravu, jež je v souladu se všemi ústavními zásadami.

Dlouholetým peripetiím v otázce očkování však stále není konec. Přichází náleží Ústavního soudu ČR z února roku 2011.⁴⁰ Nejde o případ nový, nýbrž mnou již výše zmíněný, který řešil NSS v roce 2006 a po pěti letech (celkově se již spor vede od r. 2003, tj. osm let, nasnadě je i připomínka, že dětem, kterým bylo v té době 13 a 14 let, je dnes již 21 a 22 let) má další dohru u Ústavního soudu.⁴¹ Ve stručnosti se zaměřím na základní nosné pilíře nálezu Ústavního soudu. V první řadě Ústavní soud (dále jen „ÚS“) zrušil výše uvedený

³⁹ Tamtéž s. 23.

⁴⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 3. února 2011, sp. zn. III. ÚS 449/2006

⁴¹ Podrobný rozbor nálezu Ústavního soudu: K možnosti uložit sankci za nesplnění povinnosti podrobit se povinnému očkování dětí. *Soudní rozhledy*, 2011, č. 4, s. 120 – 124.

rozsudek NSS ze dne 28. února 2006, jelikož porušil základní právo svobodně projevovat své náboženství nebo víru ve smyslu ustanovení čl. 16 Listiny základních práv a svobod. ÚS nezpochybnil povinnost očkování, ale zdůraznil, že k osobám, které očkování odmítají, mají soudy přistupovat individuálně, vyslechnout jejich argumenty a konkrétní názory. Nemělo by se tedy přistupovat ke všem stejně a nesplnění povinnosti automaticky vymáhat sankcemi. Významným aspektem je mimo jiné také konzistentnost a přesvědčivost tvrzení dané osoby. Ohledně čl. 16 Listiny základních práv a svobod bylo NSS vytknuto, že se této otázce věnoval „*jen velmi stručně a zcela formálně a nedostatečně*“. Z mého úhlu pohledu se mi nález ÚS jeví jako snaha rozhodnout ve prospěch stěžovatele, ovšem bez zvláště přesvědčivých argumentů. Na jedné straně soud uvádí, že: „*povinné očkování v obecné rovině je ústavně konformním omezením základního práva podle čl. 16 LPS*“ (navíc uvádí odkaz na nález ze dne 20. srpna 2004, sp. zn. III. ÚS 459/03, mnou již výše zmíněný, ve kterém zaujal stanovisko, že autonomie rodičů při rozhodování o zdravotnických zákrocích vůči jejich dětem není absolutní, ale naopak může být omezena, a to i tehdy, pokud rodiče se zdravotnickým zákrokem z náboženských důvodů nesouhlasí), na straně druhé však uvádí, že vlastně v některých případech je s tímto ustanovením v rozporu. Dále soud neustále operuje s náboženskou svobodou, avšak sám stěžovatel prohlásil, že: „*Jde primárně o důvody zdravotní, neboť očkování škodí dětem. Otázka filozofická nebo náboženská je až druhotná.*“ Dne 30. září 2011 vynesl Nejvyšší správní soud druhý rozsudek v této věci.⁴² Vycházel přitom ze závazného právního názoru, vyjádřeném v nálezu ÚS, a opětovně rozhodl, že kasační stížnost není důvodná. V odůvodnění rozsudku připomněl tvrzení stěžovatele, který měl za to, že zákonem stanovenou povinností podrobit se pravidelnému očkování a zákonem stanovenou odpovědností zákonného zástupce za splnění této povinnosti za osoby, které nedovršily 15. rok věku, bylo zasaženo do jeho svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání zaručených čl. 15 Listiny a do práva je projevovat (čl. 16 Listiny). Dle názoru NSS tomu tak však není. Správním orgánům ani správním soudům stěžovatel neposkytl žádná konkrétní tvrzení a sám nijak nekonkretizoval druh a hloubku svého náboženského vyznání a to, jak intenzivní zásah do jeho náboženské víry očkování dětí představovalo. NSS také znovu připomněl, že stěžovatel při ústním jednání před Ústavním soudem na dotaz Ústavního soudu prohlásil, že primárně mu jde o důvody zdravotní, neboť „*očkování škodí dětem*“, a výslovně zdůraznil, že otázka filozofická nebo náboženská je pro něj druhotná. NSS proto dospěl k závěru, že v daném případě zájem na ochraně veřejného zdraví převažuje nad

⁴² Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 30. září 2011, č. j. 5 As 17/2005 – 120

právem stěžovatele svobodně projevovat své náboženství nebo víru ve smyslu čl. 16 Listiny základních práv a svobod.

2.4 Náhled do nového občanského zákoníku

Nový občanský zákoník konstruuje v rámci rodičovské odpovědnosti samostatnou kapitolu věnovanou péči o dítě a jeho ochraně. Zvýšenou pozornost také věnuje díky několika speciálním ustanovením osobnímu styku rodiče s dítětem. V rámci práv a povinností rodičů je nyní výslovně zmíněno i rozhodnutí o tom, jakým způsobem se bude dítě vzdělávat, jaké povolání zvolí. Pokud o tomto rodiče rozhodují, vezmou v úvahu nejen jeho názor, ale také jeho schopnosti a nadání. Některá ustanovení se již v nové úpravě neobjevují, jako např. sporný § 35 ZOR o povinnosti ctít rodiče a respektovat je, naopak se objevují ustanovení nová – viz § 882,⁴³ jehož obsah je dnes dovozován pouze výkladem. Nedotčeny nezůstaly ani výchovné prostředky, dochází k omezení jejich použití, a jak uvádí důvodová zpráva, důraz nemá být kladen jen na negativní prostředky, jako jsou sankce atd., ale především to mají do budoucna být prostředky aktivující a prevenční. Změn nezůstalo ušetřeno ani tzv. koadjuditorium, dnes upravené v § 31 odst. 4 ZOR.⁴⁴ V připravovaném kodexu je výslovně stanoveno, že povinnost dítěte podílet se na péči o chod domácnosti zaniká zároveň s poskytováním výživy rodičů dítěte. Jak již bylo poznamenáno, značná pozornost je upřena na osobní styk rodiče s dítětem. V případě dítěte, které je v péči jen jednoho rodiče, jež má právo se stýkat s rodičem druhým, se dostává nového oprávnění soudu určit podmínky styku a také místo, kde k němu má dojít, jakož i určit osoby, které se smějí – popřípadě nesmějí styku účastnit. Beze zmínky nesmí zůstat ani nově zavedená informační povinnost rodičů sdělit si navzájem vše podstatné, co se týká dítěte a jeho zájmů, neboť řádná oboustranná informovanost rodičů je podmínkou pro řádný výkon rodičovské odpovědnosti. Dále je zakotveno oprávnění zákonného zástupce dát povolení k samostatné výdělečné činnosti nezletilého a v kodexu je nově řešena i otázka závislé práce nezletilých. Zákonnému zástupci se dostává významného práva v ustanovení § 35 odst. 2 v případě nezletilce, který nedosáhl věku šestnácti let, v takovém případě totiž může jeho pracovní poměr nebo smlouvu o výkonu práce zakládající obdobný závazek rozvázat, pokud je to nutné pro jeho vzdělání, vývoj či

⁴³ Ust. § 882 odst 1 a 2 nového občanského zákoníku: „(1) Zadržuje-li jiná osoba dítě protiprávně, mají rodiče právo žádat, aby jim dítě předala; to platí i mezi rodiči navzájem. Toto právo má i ten, kdo o dítě oprávněně pečuje. (2) Osoba, která dítě protiprávně zadržuje, má povinnost jej řádně předat tomu, kdo má dítě po právu v péči.“

⁴⁴ Ust. § 31 odst. 4 ZOR: „Dítě, které žije ve společné domácnosti s rodiči, je povinno podle svých schopností jim pomáhat. Je dále povinno přispívat i na úhradu společných potřeb rodiny, pokud má vlastní příjem, popřípadě majetek, kterého lze použít pro společné potřeby rodiny.“

zdraví. Důvodová zpráva k tomuto uvádí, že jde o návrh řešení, jenž více respektuje soudržnost a právní ochranu rodiny, jakož i potřebu zvýšené ochrany mladistvých zaměstnanců. V neposlední řadě uděluje zákonný zástupce souhlas k přiznání svéprávnosti nezletilého, jenž není plně svéprávný, pokud dosáhl věku šestnácti let a je osvědčena jeho schopnost samostatně se živit a obstarávat si své záležitosti.

3 Zastoupení dítěte

3.1 Právní úkony dítěte a zákonné zastoupení

Zastoupení nezletilého dítěte je další oblastí spadající do rodičovské zodpovědnosti. Při rozboru této problematiky je nezbytné pracovat se základním předpisem občanského práva, tj. zákonem č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, který otázky zastoupení, přirozeně nejen nezletilých dětí, upravuje. Zákoník vymezuje způsobilost k právům a povinnostem a způsobilost k právním úkonům (§ 7 a § 8).⁴⁵ Asi není příliš potřeba detailně vysvětlovat a definovat shora zmíněné pojmy, neboť tak činí autoři každé učebnice občanského práva. Mne bude zajímat zejména způsobilost k právním úkonům nezletilých a s tím související právní úkony nezletilců. Doplňme tedy, že způsobilost k právním úkonům, tj. způsobilost fyzické osoby vlastními právními úkony nabývat práv a brát na sebe povinnosti, vzniká v plném rozsahu zletilostí. Zletilosti se pak nabývá dovršením osmnáctého roku a před dosažením tohoto věku lze zletilosti nabýt jen uzavřením manželství. Dle § 13 ZOR může platné manželství uzavřít jen osoba starší šestnácti let s povolením soudu. Ani případné prohlášení manželství za neplatné či zánik manželství nemají na nabytou zletilost vliv. Tam, kde právní norma hovoří o osobě zletilé, posuzuje se zletilost dle § 8 OZ, ale tam, kde právní předpis výslovně uvádí věkovou hranici osmnáct let, nebude mít zletilost nabytá sňatkem zřejmě vliv. Tak mohou vznikat poněkud paradoxní situace, kdy např. občan ve věku 17 let, který nabyt zletilostí sňatkem, bude moci uzavřít kupní smlouvu na nemovitost v hodnotě několika milionů Kč, ale nebude moci uzavřít dohodu o hmotné odpovědnosti, je-li zaměstnán jako prodavač v malém obchodě s měsíčním obratem kolem desítky tisíc Kč.⁴⁶ Konečně § 9 OZ se věnuje způsobilosti k právním úkonům nezletilých a normuje: „*Nezletilí mají způsobilost jen k takovým právním úkonům, které jsou svou povahou přiměřené rozumové a volní vyspělosti odpovídající jejich věku.*“ Občanské právo volí, pokud jde o způsobilost k právním úkonům nezletilých, dvojí přístup k řešení této otázky. Předně lze stanovit různé věkové hranice (srovnejte německou právní úpravu a českou úpravu zákoníku z roku 1950) a s nimi spojovat různý rozsah způsobilosti k právním úkonům, anebo je možné zvolit obecnou úpravu více respektující individualitu člověka, kterou přijal náš účinný občanský zákoník.⁴⁷ Současný OZ výslovně stanoví věkovou hranici jen v § 476d odst. 2,

⁴⁵ Srovnej navrhovanou úpravu v novém občanském zákoníku, viz kapitola 3.3.

⁴⁶ GREGOROVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, STAVINHOVÁ, Jaruška. K některým otázkám právní subjektivity a způsobilosti k právním úkonům u nezletilých. *Právní rozhledy*, 1997, č. 2, s. 53.

⁴⁷ ŠVESTKA, Jiří, ELIÁŠ, Karel. In ŠVESTKA, Jiří, SPÁČIL, Jiří, ŠKÁROVÁ, Marta, HULMÁK, Milan a kol. (ed). *Občanský zákoník I. § 1 až 459. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 111. Ovšem

kde upravuje způsobilost nezletilých, kteří dovršili 15. rok věku, projevit poslední vůli formou notářského zápisu.⁴⁸ Nezletilý tedy v závislosti na jeho rozpoznávací a určovací schopnosti buď nemůže činit právní úkony vůbec, nebo je k nim schopen jen zčásti, jelikož plné způsobilosti k právním úkonům nabude až zletilostí. Nelze zapomínat ani na dikci ustanovení § 38 odst. 1 OZ, podle kterého právní úkon učiněný osobou, která nemá způsobilost k právním úkonům, je absolutně neplatný. Nezletilec sám může tedy činit právní úkony, jejichž následky a dopady dokáže sám posoudit, jako častý příklad je v této souvislosti uváděna koupě zmrzliny. Naopak v situacích, kdy následky svého jednání sám posoudit nemůže (prodej nemovitosti, zřízení věcného břemene), nastupuje jeho zákonný zástupce. Zde nás § 27 odst. 1 OZ odkazuje na znění ZOR, konkrétně § 36, který uvádí rodiče, jakožto zástupce dítěte při právních úkonech, ke kterým není plně způsobilé. Existují zde však určité limitace pro zastoupení rodiči, a to tehdy, pokud by mezi rodiči a dítětem nebo mezi dětmi týchž rodičů mohlo dojít ke střetu zájmů (k tomu blíže kapitola následující) a další omezení se týká případu nakládání s majetkem nezletilého. Pokud nejde o běžnou záležitost, je k těmto úkonům potřeba schválení soudu (viz kapitola o správě jmění nezletilého dítěte). Soud úkon schválí, jestliže je to v zájmu nezletilého (§ 179 OSŘ). Dlouhou dobu se vedly debaty, zda se rozpoznávací a určovací schopnosti nezletilého mají posuzovat subjektivně, tedy vždy s ohledem na konkrétní osobu, nebo objektivně, tzn. např. průměrné dítě ve věku deseti let. Důvodová zpráva hovořila spíše ve prospěch subjektivního posuzování, ovšem samotná dikce zákona, teorie a později i judikatura se přiklonily k posuzování objektivnímu. Stále ovšem přetrvává potřeba individuálního přístupu a posouzení konkrétních okolností jednotlivého případu.⁴⁹ Obecně je tedy při právním úkonu učiněným nezletilcem nutno zkoumat jeho povahu, plnění, hodnotu, důsledky, jeho majetkové poměry atd. Judikatura se např. již vyjadřovala k otázkám, zda má nezletilý způsobilost přijmout dar, či uzavřít smlouvu o přepravě osob v městské hromadné dopravě.⁵⁰ Zatímco odpověď na první otázku je jednoznačně kladná, u druhé soud rozlišil způsobilost k uzavření smlouvy – již nezletilý disponuje a způsobilost samostatně jednat ve sporu o nároky vyplývající z této smlouvy – zde je nutné zastoupení zákonným zástupcem. Závěrem je třeba podotknout, že úprava způsobilosti k právním úkonům a věková hranice jsou v různých právních předpisech

s vyjádřením, že zvolená úprava v platném občanském zákoníku „vice“ respektuje individualitu člověka, bych si dovolila nesouhlasit.

⁴⁸ Více k tématu: BEZOUŠKA, Petr. Nezletilý a závěť notářským zápisem. *Právní rádce*, 2005, č. 4, s. 19 – 21.

⁴⁹ ŠVESTKA, Jiří, ELIÁŠ, Karel. In ŠVESTKA, Jiří, SPÁČIL, Jiří, ŠKÁROVÁ, Marta, HULMÁK, Milan a kol. (ed). *Občanský zákoník I. § 1 až 459. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 112.

⁵⁰ Rozsudek Krajského soudu v Ostravě ze dne 20. listopadu 1979, sp. zn. 13 Co 678/79, usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. listopadu 2005, sp. zn. 20 Cdo 2775/2005

upraveny odlišně, viz např. zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, zákon č. 66/1986 Sb., o umělém přerušení těhotenství, atd.

3.2 Situace při střetu zájmů

Jak již bylo naznačeno, mohou se při zastupování objevit situace, při nichž je reálná možnost, že by mezi rodiči na jedné straně a zastoupeným dítětem na straně druhé, či navzájem mezi dětmi těchto rodičů mohlo dojít ke střetu zájmů. Důležitá je vazba „*mohlo dojít*“, nestačí totiž, až když k takové situaci reálně dojde, ale stačí pouhá možnost, pravděpodobnost, jak uvádí i judikatura,⁵¹ která navíc doplňuje, že o takovou situaci se jedná vždy, pokud rodič a nezletilé dítě uplatňují v občanském soudním řízení nároky, jejichž základ, popř. výše jsou vzájemně podmíněny. Střetu zájmů při zastoupení se věnuje i OZ, v § 22 odst. 2 a § 30,⁵² kde však upravuje situaci, kdy již ke střetu došlo. Střet zájmu může nastat v případě, kdy jsou jak dítě, tak rodiče účastníky téhož soudního řízení, např. řízení týkajícího se péče o nezletilé dle § 176 a násl. OSŘ, řízení o osvojení, řízení o určení nebo popření otcovství a v neposlední řadě k němu dochází v řízení dědickém, jestliže dědí jak rodič, tak dítě. Nemůže-li dítě zastoupit žádný z rodičů, ustanoví soud dítěti opatrovníka (§ 37 odst. 2 ZOR), který je často označován jako opatrovník kolizní. Tímto opatrovníkem je *zpravidla* ustanovován orgán vykonávající sociálněprávní ochranu dětí. Slovo „*zpravidla*“ pak vede k závěru, že ne vždy musí být orgán sociálně – právní ochrany k opatrovnictví povolán. V textu zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně – právní ochraně dětí, pak nalezneme informaci, že funkci opatrovníka v takovém případě vykonává obecní úřad obce s rozšířenou působností.⁵³ Prof. Hrušáková však upozorňuje na výjimku z možnosti ustanovit opatrovníkem orgán sociálně – právní ochrany.⁵⁴ Pokud jde o sociálně – právní ochranu ve vztahu k cizině, vykonává funkci opatrovníka Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí (§ 35

⁵¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. října 2003, sp. zn. 21 Cdo 890/2003

⁵² Ust. § 22 odst. 2: „*Zastupovat jiného nemůže ten, kdo sám není způsobilý k právnímu úkonu, o který jde, ani ten, jehož zájmy jsou v rozporu se zájmy zastoupeného.*“

Ust. § 30: „*Dojde-li ke střetnutí zájmů zákonného zástupce se zájmy zastoupeného nebo ke střetnutí zájmů těch, kteří jsou zastoupeni tímž zákonným zástupcem, ustanoví soud zvláštního zástupce.*“

⁵³ Dle rozhodnutí Krajského soudu v Brně ze dne 10. ledna 1994, sp. zn. 16 Co 605/93 může být kolizním opatrovníkem ustanoven také příslušný úřad městského obvodu nebo městské části. Rozhodnutím Městského soudu v Praze ze dne 29. července 1997, sp. zn. 20 Co 234/94 se na území hlavního města Prahy v občanském soudním řízení ustanoví opatrovníkem ta městská část hlavního města, která dle zákona č. 418/1990 Sb. vykonává v přenesené působnosti státní správu dle zvláštních předpisů.

⁵⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. BECK, 2009, s. 141.

odst. 2).⁵⁵ Soud při ustanovení opatrovníka určí rozsah jeho práv a povinností. Samozřejmě lze připustit, aby opatrovník udělil plnou moc za opatrovance advokátovi.

3.3 Náhled do nového občanského zákoníku

Nový občanský zákoník již neoperuje s pojmem „*způsobilost k právním úkonům*“, ale vrací se ke staršímu a dříve používanému termínu „*svéprávnost*“, neboť pojem právní úkon opouští a nahrazuje ho pojmem právní jednání. Plně svéprávnou se osoba stane dovršením osmnáctého roku věku. Stejně jako v nynější právní úpravě je možné zletilost nabýt dříve uzavřením sňatku, nová je existence institutu přiznání svéprávnosti (již zmíněna v kapitole 2.4). Co se právních úkonů (v novém kodexu jednání) nezletilce, který není plně svéprávný, týče, je způsobilý „*k právním jednáním co do povahy přiměřeným rozumové a volní vyspělosti*.“ Jistou novinkou je ustanovení § 32, které obsahuje možnost zákonného zástupce udělit nezletilci souhlas k určitému právnímu jednání nebo za účelem dosažení určitého účelu „*ve shodě se zvyklostmi soukromého života*“. Poté je nezletilý schopen v mezích souhlasu samostatně právně jednat, pokud to není zákonem zakázáno, přičemž tento souhlas lze následně omezit či vzít zpět. Zastoupení dítěte se podrobně věnují § 892 – 895. V této oblasti se právní úprava příliš nemění, jen je výslovně řešena otázka, která je doposud dovozována výkladem, totiž v § 894 se rodičům nabízí možnost pro vyřízení záležitosti dítěte (vyjma záležitosti osobního stavu) uzavřít smlouvu o zastoupení s osobou s odbornými znalostmi, či jinou vhodnou osobou. Zdůrazněna je nedotčenost právních jednání učiněných otcem jako zákonným zástupcem, došlo-li k popření otcovství.

⁵⁵ Judikatura dospěla k závěru, že soud může ustanovit kolizním opatrovníkem obecní úřad obce s rozšířenou působností i v případě zastupování ve vztahu k cizině, ovšem za podmínky, pokud obecní úřad bude tuto funkci vykonávat lépe než jinak příslušný Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, nebo pokud tento Úřad funkci kolizního opatrovníka vykonávat nemůže, viz: Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 19. května 2004, sp. zn. 21 Co 163/2004

4 Správa jmění dítěte

4.1 Jmění nezletilého dítěte a jeho správa

Je přirozené, že i dítě může vlastnit určitý majetek, které nabylo ať již možným darováním, děděním⁵⁶ nebo např. svou vlastní činností v oblasti herectví, filmu, reklamy⁵⁷ atd., přičemž nemusí jít o malé částky, ale v současné době dochází častěji k případům, kdy jsou na děti „přepisovány“ movité či nemovité věci v hodnotě několika miliónů Kč.⁵⁸ Je nutné podotknout, že v této oblasti operují OZ a ZOR s odlišnými pojmy. Zatímco OZ používá pojmu „majetek“, ZOR uvádí „jmění“, aby zdůraznil, že se nejedná jenom o správu majetku, ale i pohledávek a závazků s majetkem spojených.⁵⁹ Povinnost spravovat jmění dítěte, a to „s péčí řádného hospodáře“ leží na bedrech rodičů a trvá až do dosažení zletilosti dítěte. Pojem „péče řádného hospodáře“ zákon blíže dále nedefinuje, jeho výklad najdeme v odborné literatuře – „jde o povinnost rodičů spravovat jmění tak, aby dítě neutrpělo újmu na svých majetkových zájmech“.⁶⁰

Obecně lze říci, že rodiče mají na jmění dohlédnout a spravovat jej, a to řádně, v zájmu dítěte, aby tak pokud možno dosahoval vyšší hodnoty, nebo přinejmenším, což je hlavním cílem, na své hodnotě bez zbytečných důvodů neztrácel. ZOR stanovuje určitá pravidla pro nakládání s výnosem majetku a samotnou majetkovou podstatou. Konkrétně se jedná o ust. § 37a odst. 2: „Výnosu majetku dítěte lze použít nejprve na jeho vlastní výživu a teprve potom přiměřeně i pro potřebu rodiny. Majetková podstata může být dotčena jen v případě, že by vznikl hrubý nepoměr mezi poměry nezletilého dítěte a osob výživou povinných.“ Co se výnosu týče, může jít o příjmy z kapitálového majetku, tj. vyplacené dividendy, úroky apod. Může to být např. i nájemné z pronajatých nemovitostí, které jsou ve vlastnictví dítěte, příjmy z práv duševního vlastnictví apod.⁶¹ Logicky a správně se výnosu použije v první řadě k výživě samotného dítěte. Nelze zapomínat ani na skutečnost, že

⁵⁶ Na možné peripetie v situaci, kdy dítě zdědí nemovitost, poukazuje autorka Dvořáková Závodská: DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ, Jana. Majetek nezletilce, *Rodinné právo*, 1999, č. 2, s. 3 – 7.

⁵⁷ Blíže k výkonu umělecké, kulturní, sportovní nebo reklamní činnosti dítěte a jejich pravidlech: BIČÁKOVÁ, Olga. Pravidla pro výkon umělecké, kulturní, sportovní nebo reklamní činnosti dítěte. *Právo a rodina*, 2010, č. 2, s. 22 – 24.

⁵⁸ Takto tomu ovšem nebylo vždy, v dobách minulých tato úprava nebyla zdaleka podrobná, neboť děti nabývaly majetek jen velmi zřídka a k její novelizaci došlo v důsledku hospodářských a ekonomických podmínek až zákonem č. 91/1998 Sb.

⁵⁹ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 2006, s. 229.

⁶⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. BECK, 2009, s. 143.

⁶¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 2006, s. 229.

v takové situaci zaniká vyživovací povinnost rodičů, jelikož je dítě dle § 85 odst. 1 ZOR „*schopno se samo živit*“. Až poté, v další řadě mohou být výnosy využity „*přiměřeně*“ i pro potřebu rodiny, tj. údržba domu a jeho vybavení, dovolená atd. Neméně důležitá je výše zmíněná přiměřenost, tudíž nelze dítěti z jeho miliónového honoráře dát 20 Kč na koupi zmrzliny a zbytek využít ke koupi nového luxusního vybavení manželské ložnice. Majetková podstata, tudíž samotný majetek dítěte, pak může být využit jen v situaci nezaviněně vzniklého (ze strany osob výživou povinných) hrubého nepoměru mezi poměry dítěte a osob výživou povinných. Tuto situaci lze demonstrovat na výše zmíněném případě, kdy má dítě každý měsíc velmi vysoké příjmy a rodiče jsou naopak v tíživé finanční situaci, bez vlastní viny bez zaměstnání, bez podpory v nezaměstnanosti atd. Bude tedy vždy záležet na konkrétní situaci. V této souvislosti je nutné se vrátit zpět k OZ, konkrétně § 28, který ve spojení s nakládáním s majetkem dítěte rozlišuje „*běžnou*“ a „*neběžnou*“ záležitost. V případě, že nejde o běžnou záležitost, je totiž k nakládání s majetkem třeba schválení soudu. Soud pak právní úkon, který se týká neběžné záležitosti, schválí, pokud je to v zájmu nezletilého (§ 179 OSŘ). Při rozhodování, zda se jedná či nejedná o běžnou záležitost, bude nutné přihlídnout ke konkrétnímu úkonu, okolnostem a povaze případu.⁶² Za neběžnou majetkovou záležitost, která vyžaduje schválení soudu, lze na základě poznatků právní praxe považovat např. nabytí či převod motorového vozidla (nikoliv však běžného jednostopého vozidla), nabytí či převod nemovité věci, resp. podílu k ní, pro zastoupeného či zastoupeným, odmítnutí dědictví, uzavření dědické dohody, nakládání se stavebním spořením, prodej akcií nezletilého majitele atd.⁶³

Okamžikem, kdy dítě nabude zletilosti, ať již dosažením osmnáctého roku věku, či dříve uzavřením manželství, povinnost rodičů spravovat jmění dítěte zaniká a dochází k jeho odevzdání dítěti, přičemž pro tento úkon není stanoven žádný požadavek zvláštní formy. V souvislosti s tímto vzniká rodičům ještě povinnost na závěr, kterou je podat vyúčtování ze správy jmění – ovšem pouze za předpokladu, pokud o to dítě do jednoho roku po skončení správy požádá. Dítěti zůstávají zachována i práva z odpovědnosti za škodu (§ 420 OZ) a z bezdůvodného obohacení (§ 451 OZ).

De lege ferenda bych dosavadní právní úpravu doplnila o právo rodičů získat za řádné plnění povinností spravovat jmění odměnu. A to jednak náhradou nutných výdajů, které vyvstaly z potřeby jmění spravovat, tak i případnou odměnu z výnosů majetku dítěte. Jednak

⁶² Podrobněji ke schvalování právních úkonů: LUŽNÁ, Romana. Schvalování právních úkonů za nezletilé. *Právo a rodina*, 2010, č. 4, s. 1 – 5.

⁶³ ŠVESTKA, Jiří. In ŠVESTKA, Jiří, SPÁČIL, Jiří, ŠKÁROVÁ, Marta, HULMÁK, Milan a kol. (ed). *Občanský zákoník I. § 1 až 459. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 297.

jde o činnost značně náročnou (například oproti zastupování dítěte), která je vždy spjata s určitými riziky, a jednak by to mohlo znamenat jistou „motivaci“ či „lepší přístup“ rodičů. I když je samozřejmě nesprávné a ne příliš etické uvažovat v tom smyslu, že „za peníze“ budou rodiče své povinnosti vykonávat lépe a svědomitěji, vzhledem k dnešní situaci a společenským poměrům je to však ne málo pravděpodobné. V neposlední řadě by si to rodiče, vzhledem k jejich snaze, pílí, případné mimořádné obtížnosti spravování a prokázané řádné správě jistě zasloužili. Další změnu, resp. doplnění bych navrhovala v oblasti schvalování právních úkonů soudem. Nyní platí, že soud dává souhlas k úkonům, pokud nejde o běžnou záležitost. Co ovšem v případě, kdy sice jde o záležitost neběžnou, ovšem hodnota věci, jež se úkon týká, má zcela zanedbatelnou hodnotu? Buďme konkrétní. Výše bylo uvedeno, že soudní praxe považuje za neběžnou záležitost nabytí či převod motorového vozidla. Ne však všechna motorová vozidla mají hodnotu několika tisíc, statisíc či milionů Kč. Dítě může vlastnit 50 let starý vrak automobilu, který zdědilo po dědečkovi a jehož hodnota bude pár stovek Kč. Dítě samotné tento vrak neupotřebí, nemá ještě ani řidičský průkaz, tak jej bude chtít za symbolickou cenu 100 Kč prodat sběrateli. Je opravdu nutné, aby i k tomuto úkonu dával souhlas soud?

4.2 Ustanovení opatrovníka

V určitých případech mohou nastat také situace, kdy rodiče nejsou schopni správu jmění dítěte vykonávat řádně. Může se jednat o případy, kdy rodiče nespravují majetek s péčí řádného hospodáře, majetek dítěte spotřebovávají pro svou potřebu, ohrožují zachování majetkové podstaty špatnou správou majetku či rizikovými investicemi apod. Druhou skupinu tvoří případy, kdy rodiče vykonávají správu jmění řádně, ovšem s ohledem na rozsah či druh jmění nezletilého není v jejich silách správu zvládnout. V situacích je nutné ochranu majetkových zájmů nezletilého dítěte zabezpečit jiným způsobem, a proto ZOR upravuje v § 37b institut tzv. majetkového opatrovníka, jenž je ustanovován soudem.⁶⁴ ZOR klade na osobu opatrovníka jisté požadavky, těmi jsou: musí jít o osobu fyzickou se způsobilostí k právním úkonům v plném rozsahu, jejíž způsob života zaručuje řádný výkon funkce v zájmu dítěte a dále musí dát souhlas s ustanovením do funkce. Zákon také říká, že pokud nemůže být opatrovníkem ustanovena osoba fyzická, je soudem jako opatrovník ustanoven zpravidla orgán sociálně – právní ochrany dětí (§ 37b odst. 2). Pokud správa majetku dítěte nevyžaduje odborné znalosti a není časově náročná, pokusí se soud zpravidla ustanovit opatrovníkem

⁶⁴ LUŽNÁ, Romana. Majetkový opatrovník podle zákona o rodině. *Právo a rodina*, 2010, č. 3, s. 6.

někoho z příbuzných dítěte. V opačném případě ustanoví soud osobu, která má patřičné odborné znalosti a zkušenosti, např. patentového zástupce, daňového poradce, advokáta.⁶⁵

Opatrovníka ustanoví soud usnesením. V něm také vymezí rozsah jmění, které má spravovat, určí, jakým způsobem má být, či naopak nesmí být s jednotlivými částmi nakládáno, zejména stanoví způsob výkonu vlastnických a jiných věcných práv a práv z duševního vlastnictví, způsob výkonu práv k cenným papírům a práv závazkových. Může kupříkladu stanovit, kterou věc lze prodat, která naopak prodána či zcizena být nemůže, jak má být naloženo z prodeje získanými finančními prostředky atd. Neupravená zůstává na rozdíl od jiných evropských úprav otázka, zda soud může opatrovníkovi určit, do kterého peněžního ústavu by měly být uloženy peníze, případně jiné cennosti.⁶⁶ Autoři Holub, Nová, Sladká Hyklová ve své publikaci konstatují, že to „*bude praktické*“.⁶⁷ Já však v tomto naopak jakoukoliv praktičnost postrádám. V současné době na území ČR existuje přes 40 bank a poboček zahraničních bank,⁶⁸ přičemž lze reálně předpokládat, že se jejich počet bude spíše zvyšovat než snižovat. Nedovedu si představit způsob a dobu trvání výběru té, jak ještě dodávají shora zmínění autoři „*relativně nejbezpečnější a nejvýhodnější*“.⁶⁹ Myslím si, že soudy jsou přetíženy již dostatečně, než aby se ještě musely dlouze zabývat výběrem finanční instituce pro jednotlivé opatrovníky. Navíc opatrovník v jednotlivém případě má jistě času více a je zde daleko reálnější šance, že díky své informovanosti a také případným osobním zkušenostem vhodný peněžní ústav nalezne.

Opatrovník během své činnosti podléhá dohledu soudu, a to především pravidelným podáváním zpráv o správě jmění dítěte. Nejpozději do dvou měsíců po skončení své funkce je povinen předložit soudu závěrečný účet ze správy jmění. Na rozdíl od správy jmění rodiči dítěte je v případě opatrovníka v zákoně výslovně uvedeno právo na úhradu nutných výdajů spojených se správou jmění a také na přiměřenou odměnu z výnosu majetku dítěte, kterou stanoví soud. Ovšem i opatrovník odpovídá za porušení svých povinností podle obecných předpisů o náhradě škody (§ 415 OZ). O zániku funkce opatrovníka se ZOR výslovně nezmiňuje. Z povahy věci však vyplývá, že nastane dosažením zletilosti dítěte či zproštěním

⁶⁵ Tamtéž s. 7.

⁶⁶ Viz. HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. BECK, 2009, s. 148 – 149.

⁶⁷ HOLUB, Milan, NOVÁ, Hana, SLADKÁ HYKLOVÁ, Jana. *Zákon o rodině. Komentář a předpisy související*. 8. vydání. Praha: Linde Praha, a.s., 2007, s. 115.

⁶⁸ Česká národní banka: Seznamy regulovaných a registrovaných subjektů finančního trhu. [online]. [cit. 2012-01-14]. Dostupné na < https://apl.cnb.cz/apljerrsdad/JERRS.WEB24.SUBJECTS_COUNTS_2 >.

⁶⁹ HOLUB, Milan, NOVÁ, Hana, SLADKÁ HYKLOVÁ, Jana. *Zákon o rodině. Komentář a předpisy související*. 8. vydání. Praha: Linde Praha, a.s., 2007, s. 115.

nebo odvoláním opatrovníka (pokud se stane nezpůsobilým pro výkon funkce, či porušuje své povinnosti z jeho funkce vyplývající). Stejně tak opatrovnictví končí smrtí, ať již dítěte, nebo opatrovníka, v případě smrti opatrovníka by soud musel ustanovit opatrovníka nového.

4.3 Náhled do nového občanského zákoníku

V ustanoveních §§ 896 – 905 nového občanského zákoníku nalezneme „*Péči o jmění dítěte*“. Tato oblast práv a povinností rodičů v rámci rodičovské zodpovědnosti prošla velkými změnami a i značným rozšířením. Ihned v prvním ustanovení je obsaženo základní ustanovení: „*Rodiče mají povinnost a právo pečovat o jmění dítěte, především je jako řádní hospodáři spravovat. S peněžními prostředky, o kterých lze předpokládat, že nebudou zapotřebí k úhradě výdajů souvisejících s majetkem dítěte, musí bezpečně nakládat.*“ I zde se nám tedy objevuje pojem řádného hospodáře, jistou novinkou je pak poslední věta tohoto ustanovení. Dle důvodové zprávy se „*bezpečným nakládáním*“ rozumí především jejich uložení do banky, ovšem nemá jít jen o uložení peněz bez dalšího, nýbrž jak opět uvádí důvodová zpráva, „*může a dokonce by mělo vyjadřovat i zásadu, že peníze mají nést zisk, tj. že mohou a měly by být rovněž bezpečně investovány.*“

Rovněž se zde objevila ustanovení, která jsem uváděla v rámci úvah de lege ferenda, tj. možnost rodičů požadovat náhradu nákladů vzniklých při správě jmění nebo v souvislosti s ní. Při obtížnosti správy, zejména z důvodu rozsáhlosti či rozmanitosti majetku a řádné správě ze strany rodičů, pak je zde dokonce právo na přiměřenou odměnu. Souhlas soudu není třeba, pokud se jedná o běžnou záležitost, nebo o záležitost sice výjimečnou, ale týkající se zanedbatelné majetkové hodnoty. Významnou změnou, resp. doplněním je demonstrativní výčet právních jednání, ke kterým je zapotřebí souhlasu soudu. Nově také váže občanský zákoník zánik péče o jmění dítěte na prohlášení úpadku na majetek rodiče. V případě, že jsou rodiče odpovědní za škodu způsobenou při péči o jmění dítěte, je jejich odpovědnost solidární.

5 Zásahy do rodičovské zodpovědnosti

5.1 Obecně k zásahům do rodičovské zodpovědnosti

V závěrečné části práce, pojednávající o české právní úpravě, se pozastavím u institutů, u nichž bychom si přáli, aby k jejich praktickému využití docházelo v co možná nejmenší míře, neboť všichni si představujeme vzor tradiční spokojené rodiny jako rodiče spolu s jejich dítětem či dětmi, kde je o ně také (většinou) nejlépe postaráno, je jim věnována ta nejlepší péče atd. V některých případech to však jak z objektivních, tak subjektivních důvodů není možné a v zájmu dítěte je, aby již u svých rodičů dále nezůstalo (známé případy týrání dětí, pohlavního zneužívání atd.). Na samotném začátku jsme hovořili o právech rodičů, jež jsou zaručena jak na zákonné, tak ústavní úrovni. I o těchto právech však lze říci, že nejsou neomezená, jak ostatně připouští samotná Listina základních práv a svobod v čl. 32 odst. 4 větě druhé: *„Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona.“* Ve stejném smyslu normuje i Úmluva o právech dítěte v čl. 9. Zásah do rodičovské zodpovědnosti je tím nejpodstatnějším, který se dotýká právního vztahu mezi rodiči a dětmi a je k němu oprávněn jen a pouze soud (§ 42 ZOR). Dle konkrétních okolností případu může soud rozhodnout o pozastavení výkonu rodičovské zodpovědnosti, jejím omezení či v krajním případě zbavení. Kromě výše uvedených zásahů dle § 44 ZOR přichází v úvahu také případy, kdy dochází k faktickému omezení výkonu rodičovské zodpovědnosti. Tradičně se jedná o případy, kdy soud vysloví zákaz styku rodiče s dítětem podle § 27 odst. 3 ZOR, je nařízena ústavní (§ 46 ZOR) nebo ochranná výchova (§ 22 zákona o soudnictví ve věcech mládeže), dítě je svěřeno do pěstounské péče nebo do výchovy jiného občana než rodiče (§ 45 ZOR a násl.) a faktickým omezením je rovněž ustanovení zvláštního opatrovníka pro správu jmění dítěte podle § 37b ZOR (viz. kapitola 4.2). Zásahy dle § 44 odst. 1 – 4 ZOR nemají vliv na trvání vyživovací povinnosti rodiče vůči dítěti (§ 44 odst. 5 ZOR).

5.2 Pozastavení výkonu rodičovské zodpovědnosti, její omezení a zbavení

Pozastavení výkonu rodičovské zodpovědnosti se v zákoně objevilo již mnohokrát zmiňovaným zákonem č. 91/1998 Sb. Starší právní úprava z roku 1949 hovořila v tomto případě o *„ponechání rodičovské moci v klidu.“* Aby soud mohl výkon pozastavit, musí být splněny zároveň dvě kumulativní podmínky, tj. závažná překážka na straně rodiče, která mu brání ve výkonu rodičovské zodpovědnosti a zároveň to musí vyžadovat zájem dítěte (§ 44 odst. 1 ZOR). Tento institut reaguje na situace, kdy rodiči ve výkonu jeho práv a povinností

brání např. dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav, dlouhodobý pobyt v cizině, dlouhodobý pobyt ve výkonu trestu odnětí svobody atp. Na rozdíl od omezení či zbavení rodičovské zodpovědnosti zde nejde o sankci vůči rodiči, jde o reakci na nastalý objektivní stav – většinou tedy dlouhodobá nepřítomnost rodiče u dítěte. Bude tedy především záležet na zájmu dítěte, zda se soud rozhodne pro pozastavení výkonu rodičovské zodpovědnosti. Jestliže soud dospěje k závěru, že jsou splněny podmínky pro pozastavení výkonu a výkon rodičovské zodpovědnosti rodiče pozastaví, neznamená to, že by již dále nebyl jejím nositelem. Jen se výkon práv a povinností soustředí u druhého rodiče. Pokud by byl pozastaven výkon rodičovské zodpovědnosti i u druhého rodiče, či jednoho žijícího, muselo by dojít k ustanovení poručníka dle § 78 ZOR.

Na rozdíl od pozastavení výkonu rodičovské zodpovědnosti je u jeho omezení hlavním důvodem (vedle zájmu dítěte), že rodič nevykonává řádně své povinnosti, které mu z rodičovské zodpovědnosti vyplývají. Soud zde navíc také musí konkrétně vymezit rozsah práv a povinností, na které se omezení vztahuje (§ 44 odst. 2 ZOR). Další rozdíl oproti pozastavení výkonu je v možnosti úvahy soudu, jelikož zatímco v případě pozastavení výkonu rodičovské zodpovědnosti zákon uvádí, že soud „*může*“ pozastavit výkon, u omezení výkonu je zákonodárce striktnější a uvádí, že při splnění podmínek soud rodičovskou zodpovědnost „*omezí*“. Další diferenciací oproti pozastavení výkonu rodičovské zodpovědnosti je to, že rozhodnutí o omezení rodičovské zodpovědnosti zbavuje rodiče oprávnění vykonávat některá práva a povinnosti vyplývající z jeho rodičovské zodpovědnosti. Pokud by dítě, jehož rodič má rodičovskou zodpovědnost omezenou, druhého rodiče nemělo, nebo pokud by i jeho rodičovská zodpovědnost byla omezena, je na místě ustanovení opatrovníka.

Zásahem největší intenzity do vztahů rodiče – děti je zbavení rodičovské zodpovědnosti. K tomuto zásahu lze přikročit, pokud rodič svou rodičovskou zodpovědnost nebo její výkon zneužívá, nebo pokud ji závažným způsobem zanedbává (§ 44 odst. 3 ZOR). K otázce, co lze považovat za závažné zanedbávání rodičovských povinností, se již vyjádřila také judikatura.⁷⁰ Ve stejném níže citovaném usnesení NS je rovněž zdůrazněno, že ke zbavení rodičovské zodpovědnosti nestačí jen ojedinělé vybočení nebo opomenutí

⁷⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. srpna 2006, sp. zn. 30 Cdo 2873/2005. V tomto rozhodnutí NS konstatoval, že za závažné zanedbávání rodičovských povinností je považováno zejména dlouhodobé neplnění rodičovských práv a povinností k nezletilému (po novele zákona o rodině provedené zák. č. 91/1998 Sb. se jedná o dlouhodobé neplnění rodičovské zodpovědnosti k nezletilému), dále trvalé ponechání dítěte ve výchovném zařízení spojené s nezájmem o toto dítě a s neprojevením snahy převzít je do rodinné výchovy, nemorální způsob života rodičů, soustavné neplnění vyživovací povinnosti k dítěti, trestní postih pro zanedbávání povinné výživy apod. Dále jde také o případy, kdy rodič o dítě po dlouhou dobu neprojevil jakýkoliv zájem, neposílá mu žádné dárky, nad rámec běžného výživného mu neposkytuje ničeho, neinformuje se o jeho zdravotním stavu ani prospěchu ve škole a nepokusil se s nezletilým navázat kontakt.

rodičovské péče, ale zneužívání či zanedbávání rodičovské zodpovědnosti musí dosáhnout takového stupně, že zbavení rodičovské zodpovědnosti je jediným účinným prostředkem ochrany dítěte – tzv. ultima ratio. Předpokladem pro zbavení rodičovské zodpovědnosti je, že rodič neplní své povinnosti, ač by je plnit mohl. Pokud hovoříme o judikatuře, je jistě na místě zmínit také nejnovější významný judikát ÚS ve věci zbavování rodičovské zodpovědnosti z dubna roku 2010.⁷¹ V tomto nálezu je spolu s mnoha odkazy na rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva zdůrazněno, že zbavení (či omezení) rodičovské zodpovědnosti představuje velmi závažný zásah do základních lidských práv, a proto se musí opírat o dostatečně pádné argumenty motivované zájmem dítěte. ÚS dále také hovoří o pozitivních závazcích orgánů veřejné moci, které jsou těsně spjaty s účinným respektováním rodinného života. Jakmile je tedy prokázána existence rodinného vztahu, musí orgány veřejné moci v zásadě jednat tak, aby se tento vztah mohl rozvíjet a přijmout vhodná opatření za účelem sloučení rodiče s dítětem, přičemž k těmto pozitivním povinnostem se řadí vedle aktivní pomoci s osobními, sociálními, zdravotními či majetkovými obtížemi i povinnost rodiče informovat a řádně poučit o možných následcích jeho jednání.⁷²

O zbavení rodičovské zodpovědnosti se zmiňuje i následující odstavec 4. Ten směřuje do oblasti trestního práva, konkrétně uvádí situace, při jejichž existenci soud vždy posoudí, zda tu nejsou důvody pro zahájení řízení o zbavení rodičovské zodpovědnosti. Jde o následující: rodič se dopustil úmyslného trestného činu proti svému dítěti, nebo své dítě mladší 15 let ke spáchání trestného činu použil, popřípadě se rodič dopustil trestného činu jako spolupachatel, návodce či pomocník k trestnému činu spáchanému jeho dítětem. Co se týče první skupiny případů, kdy se rodič dopustí úmyslného trestného činu proti svému dítěti, půjde především o trestné činy v hlavě čtvrté zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „TZ“). V této hlavě nalezneme trestné činy proti rodině a dětem, kupříkladu se může jednat o skutkovou podstatu trestného činu opuštění dítěte (§ 195 TZ), zanedbání povinné výživy (§ 196 TZ), týrání svěřené osoby (§ 198 TZ), únos dítěte (§ 200 TZ) atd. Odst. 4 předvídá také situace, kdy ke spáchání trestného činu rodič použije své dítě mladší 15 let (tudíž trestně neodpovědné dle § 25 TZ). Ovšem i na tuto situaci myslí TZ a v § 22 odst. 2 i tohoto rodiče, který užil k provedení činu jiné osoby, která není trestně

⁷¹ Nález Ústavního soudu ze dne 13. dubna 2010, sp. zn. II. ÚS 485/10

⁷² Více k tomuto nálezu a souvisejícím rozhodnutím Evropského soudu pro lidská práva: ELISCHER, David. Zásahy státu do rodičovské zodpovědnosti a rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva. *Právo a rodina*, 2011, č. 4, s. 1 – 6.

odpovědná, prohlašuje za pachatele.⁷³ Konečně je v § 44 odst. 4 myšleno i na situace, kdy trestný čin spáchá dítě a rodič je zde v pozici spolupachatele, návodce či pomocníka. Zákonodárce zde tedy uvádí kromě spolupachatelství také dvě formy účastenství (§ 24 TZ). Otazníkem zůstává, proč zůstala stranou osoba organizátora (tedy třetí forma účastenství). Z mého pohledu k této mezeře nevidím žádný důvod a v rámci úvah de lege ferenda by jistě bylo vhodné doplnit i tuto formu účastenství, jak to mimo jiné činí i nový občanský zákoník. Z dikce zákona však vyplývá, že soud nemusí vždy zahajovat řízení o zbavení rodičovské zodpovědnosti, pouze musí posoudit, zda tu nejsou důvody pro jeho zahájení.

Pokud je rodič své rodičovské zodpovědnosti pravomocným rozhodnutím skutečně zbaven, není již nadále jejím nositelem, ale tato zodpovědnost se podle okolností koncentruje v osobě druhého rodiče, anebo poručníka (§ 78 ZOR).⁷⁴

Závěrem je třeba zmínit, že omezení či zbavení rodičovské zodpovědnosti se může týkat jak jednoho, tak více dětí týchž rodičů, proto v rozhodnutí soud vždy uvede, kterého rodiče a kterého dítěte se to týká. Tak je možné, že rodič je zbaven rodičovské zodpovědnosti jen ve vztahu k jednomu dítěti a ve vztahu k ostatním dětem je mu rodičovská zodpovědnost zachována.⁷⁵ I když takováto situace se v praxi bude objevovat jen zřídka, ve valné většině případů se „závadné“ chování rodiče dotýká všech jeho dětí. OSŘ upravuje v § 163 odst. 2 tzv. clausuli rebus sic stantibus, což znamená, že v případě, kdy dojde k podstatné změně poměrů, může být rodičovská zodpovědnost obnovena. Výroku o obnovení rodičovské zodpovědnosti ovšem brání rozhodnutí o prostém, a zejména o nezrušitelném osvojení dítěte, protože na jeho základě zanikl právní vztah mezi rodičem a dítětem.⁷⁶

K zásahům do rodičovské zodpovědnosti se, kromě pozastavení jejího výkonu, její omezení či zbavení, řadí také výchovná opatření (§ 43 ZOR) a předběžné opatření dle § 76a OSŘ, které bylo zmíněno v rámci péče o zdraví dítěte v kapitole 2.3.

5.3 Náhled do nového občanského zákoníku

V oblasti zásahů do rodičovské odpovědnosti nepřináší nový kodex příliš nového. Za největší změnu v tomto ohledu lze považovat novou koncepci rodičovské odpovědnosti vzhledem k nezletilému rodiči (zmíněno již v kapitole 1.3), kdy u něj dochází k pozastavení

⁷³ Hovoříme o tzv. nepřímém pachateli, více viz. JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 288 – 292.

⁷⁴ RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ Michaela. *Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999, s. 109.

⁷⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. BECK, 2009, s. 171.

⁷⁶ Tamtéž s. 172.

výkonu rodičovské odpovědnosti až do doby, než nabude plnou svéprávnost. To ovšem neplatí o výkonu povinnosti a práva péče o dítě, ledaže by soud rozhodl, že se také výkon těchto práv a povinností vzhledem k osobě rodiče až do nabytí plné svéprávnosti pozastavuje (§ 868 odst. 1). Pokud hovoříme o pozastavení výkonu, pak dnes platí (jak již bylo výše zmíněno), že soud může pozastavit výkon za splnění dvou kumulativních podmínek – závažná překážka a zájem dítěte. V novém kodexu proběhla formulační úprava – § 869 odst. 1: *„Brání-li rodiči ve výkonu jeho rodičovské odpovědnosti závažná okolnost a lze-li se domnívat, že je toho v souladu se zájmy dítěte třeba, může soud rozhodnout, že se výkon rodičovské odpovědnosti tohoto rodiče pozastavuje.“*

Důvody pro omezení i zbavení rodičovské odpovědnosti zůstávají jen s malými formulačními úpravami stejné. Nově je zakotven postup soudu před rozhodnutím o omezení rodičovské zodpovědnosti, kdy musí posoudit, zda je vzhledem k zájmu dítěte nezbytné omezit právo rodiče osobně se s dítětem stýkat (§ 872 věta první). V případě, že dojde ke zbavení rodičovské zodpovědnosti, zůstane rodiči právo osobně se s dítětem stýkat jen tehdy, pokud o zachování tohoto práva rozhodne soud, a to s přihlédnutím k zájmu dítěte (§ 872 věta druhá). Pozitivně lze nahlížet na umístění ustanovení upravující zásahy do rodičovské zodpovědnosti – nově jsou umístěny ihned na začátku třetího pododdílu týkajícího se rodičovské zodpovědnosti, na rozdíl od současné právní úpravy, kdy jsou poněkud „ukryty“ v hlavě druhé týkající se výchovných opatření.

1 Rodičovská péče

1.1 Pojem rodičovské péče

Již při samotném pohledu na název tohoto institutu v německé právní úpravě vidíme první zásadní rozdíl oproti právní úpravě české. Vychází se zde nikoliv z pojmu zodpovědnosti (či odpovědnosti, který je formulován v novém občanském zákoníku), nýbrž rodičovské péče – „*Elterliche Sorge*“. Německý občanský zákoník (Bürgerliches Gesetzbuch, dále jen „BGB“) ji v § 1626 odst. 1 definuje jako povinnost a právo⁷⁷ rodičů pečovat o nezletilé dítě. Dřívější právní úprava na prvním místě vyzdvihovala právo rodičů a až poté uváděla povinnost, toto pořadí bylo změněno zákonem o reformě právních předpisů o existenci vztahu dítěte a rodičů (Kindschaftsrechtsreformgesetz) v roce 1998, viz kapitola 1.2. Touto „výměnou“ je nyní více zdůrazněno, že rodičovská péče představuje v první řadě oprávnění vázané na povinnost.⁷⁸ § 1626 v odst. 1 dále ve větě druhé doplňuje, že rodičovská péče zahrnuje péči o dítě (Personensorge) a péči o jmění dítěte (Vermögenssorge). Toto ustanovení zároveň koresponduje se zněním článku 6 odst. 2 německé ústavy (Grundgesetz, dále jen „GG“), podle něhož je péče a výchova dětí přirozeným právem rodičů a především jim příslušející povinností, přičemž na tuto jejich činnost dohlíží stát (doslova „státní společnost“). Tento „dohled“ nabývá na významu ovšem jen v případech, kdy je ohroženo blaho dítěte. Jinak mají rodiče ve výchově jejich dětí velký prostor pro svá vlastní rozhodnutí a uvážení, do kterých stát nemůže zasahovat.⁷⁹ Každý tak má mít možnost realizovat své vlastní představy dle svého přesvědčení a svého žebříčku hodnot. O pár ustanovení níže nalzáme § 1629, který dodává, že rodičovská péče zahrnuje rovněž zastoupení dítěte. Co se umístění tohoto ustanovení týče, lze říci, že je poněkud „zapomenut“ a je postrádán přímo v úvodním ustanovení vedle péče o dítě a jmění dítěte (jak to např. učinil český zákonodárce v § 31 odst. 1 a jak to rovněž činil BGB z roku 1969). Navíc při pouhém přečtení prvního ustanovení, bez zřetele na další znění tohoto předpisu, by se na první pohled mohlo zdát, že oblast zastupování dítěte do rodičovské péče vůbec nepatří, což jistě není žádoucí stav.

Německý zákonodárce v § 1626 odst. 2 zdůrazňuje, že při péči a výchově dítěte rodiče zohledňují jeho rostoucí schopnost a potřebu samostatného, odpovědného jednání. Rovněž dle znění § 1626 odst. 2 považuje za důležitou komunikaci mezi rodiči a dítětem, jelikož

⁷⁷ Zde si opět všimněme rozdílu oproti zákonu o rodině, který v § 31 na prvním místě upřednostňuje „práva“ před „povinnostmi“, přičemž nový občanský zákoník se ztotožňuje s německou právní úpravou a uvádí „povinnosti a práva“.

⁷⁸ SCHLÜTER, Wilfried. *BGB – Familienrecht*. 13. vydání. Heidelberg: C.F. Müller Verlag, 2009, s. 246.

⁷⁹ WELLENHOFER, Marina. *Familienrecht*. 2. vydání. München: C. H. Beck, 2011, s. 259.

přikazuje rodičům, aby s dítětem, pokud je to s ohledem na jeho stav vývoje vhodné, prohodili otázky rodičovské péče a snažili se dosáhnout shody.

Stejně jako v právní úpravě české je i zde ústředním principem stojícím v každé situaci na prvním místě blaho dítěte, i když v českém zákoně o rodině, stejně jako v novém občanském zákoníku nalézáme označení zájem dítěte. Za povšimnutí rovněž stojí fakt, že zatímco německá právní úprava tento princip připomíná hned na mnoha místech (§ 1626 odst. 3, § 1627, 1629 odst. 1, 1631b, 1632 odst. 4, § 1666 odst. 1, 1672 a další), český zákon o rodině se tomu spíše vyhýbá.⁸⁰ Konkrétní definici bychom však v textu zákona hledali marně, neboť jak již v první části práce bylo připomenuto, je vždy nutné přihlídnout k individuálním potřebám a situaci konkrétního dítěte. Nejen z tohoto důvodu je jeho výklad a konkretizace úlohou nesnadnou. Lze poukázat jen na několik jistých vodítek. Jedním z nich je § 1 zákoníku o sociálním zabezpečení (Sozialgesetzbuch), stavějící do středu zájmu právo každého mladého člověka na „*podporu jeho vývoje a na výchovu k odpovědné a sociálně schopné osobnosti*“.⁸¹ V § 1626 odst. 3 BGB je normováno, že k blahu dítěte patří zpravidla styk dítěte s oběma rodiči. Totéž platí i o styku dítěte s jinými osobami, ke kterým si dítě vytvořilo vazby, pokud je zachování tohoto styku pro vývoj dítěte prospěšné.

1.2 Pohled do historie, umístění v právní úpravě

Pojem rodičovské péče se poprvé v BGB objevil v roce 1979. Do té doby se hovořilo o „*rodičovské moci*“. Cílem změny a upuštění od pojmu „*moci*“ bylo ujasnit, že ve vztahu mezi rodiči a dítětem nejde o vztah založený na moci jednoho nad druhým, nýbrž o péči jednoho o druhého. Základní ustanovení týkající se tehdejší rodičovské moci v BGB z roku 1969 znělo: „*Dítě stojí do doby, dokud je nezletilé, pod rodičovskou mocí otce a matky*“.⁸² Specifičností předchozí úpravy je také rozdělení rodičovské moci na rodičovskou moc manželských a nemanželských dětí do dvou odlišných titulů.

Dalším významným časovým milníkem je datum 1. 7. 1998. Právě v tento den vstoupil v platnost již výše zmíněný zákon o reformě právních předpisů o existenci vztahu dítěte a rodičů. Tento zákon však přinesl mnoho významných změn, nejen tu, která je zmíněna v kapitole 1.1. Především odstranil rozdíly mezi manželskými a nemanželskými

⁸⁰ Jakoby si nový český občanský zákoník chtěl vzít příklad ze svého německého „protějšku“ a rovněž opakuje zásadu zájmu dítěte v mnoha ustanoveních (srov. § 866, § 867 odst. 2, § 869 odst. 1, § 872, § 875, § 877 odst. 1, § 891 odst. 2 aj.).

⁸¹ DETHLOFF, Nina. *Familienrecht*. 29. vydání. München: C. H. Beck, 2009, s. 377.

⁸² § 1626 odst. 1 zákona ze dne 18. 8. 1896 Bürgerliches Gesetzbuch (občanský zákoník), ve znění ke dni 1. 1. 1969.

dětmi. Do nabytí účinnosti tohoto zákona (je jistě na místě zamyslet se nad tím, proč se tomu stalo až v roce 1998) neměly neprovdané páry možnost nabýt společnou rodičovskou péči. Ta vždy náležela pouze matce. Otec dítěte pak mohl rodičovskou péči vykonávat jen tehdy, pokud bylo dítě na jeho návrh prohlášeno za manželské, či pokud jej adoptoval. V tomto případě ale matka ztratila rodičovskou péči, tudíž společný výkon nebyl nikdy možný.⁸³ Až rozhodnutím Spolkového ústavního soudu⁸⁴ (Bundesverfassungsgericht, dále jen „BVerfG“) ze dne 7. 5. 1991 bylo ustanovení tehdejšího BGB v souvislosti se zněním čl. 6 odst. 2 GG (viz kapitola 1.1) prohlášeno za protiústavní. BVerfG vycházel z toho, že pokud spolu rodiče s dítětem žijí, jsou schopni převzít společnou odpovědnost a zároveň to slouží blahu dítěte, musí být umožněno i neprovdaným rodičům vykonávat rodičovskou péči společně.

Již nespočetněkrát jsem v obou komparovaných úpravách uvedla zásadní rozdíl v samotném umístění rodinného práva. O co bylo usilováno při tvorbě nového občanského zákoníku v České republice – totiž o komplexnost, začlenění rodinného práva do stěžejního kodexu soukromého práva namísto roztržitosti a jeho existenci mimo tento předpis v samostatném zákoně – toho již bylo dosaženo při tvorbě BGB. Německý občanský zákoník se dělí do pěti knih – 1. Obecná část, 2. Závazkové právo, 3. Věcná práva, 4. Rodinné právo, 5. Právo dědické. Předmětem našeho zájmu bude přirozeně kniha čtvrtá. Tato kniha se dále člení na 3 části a tyto části se ještě dále rozčleňují do titulů a podtitulů. Pokud budeme konkrétní, tak rodičovskou péči najdeme ve knize čtvrté, části druhé (Příbuzenství), titulu pátém, při ještě detailnějším pohledu jde o ustanovení §§ 1626 – 1698b. Již na první pohled jde o úpravu značně rozsáhlejší, než je úprava česká. Německá úprava také zcela správně neřadí systematicky k rodičovské péči ustanovení týkající se jména a příjmení dítěte. Tato ustanovení najdeme v titulu čtvrtém, tj. před rodičovskou péčí, upravujícím obecně právní vztah mezi rodiči a dítětem. Další zvláštností a odlišností zároveň je, že pokud bychom hledali v české právní úpravě ustanovení týkající se zastoupení dítěte, musíme „opustit“ zákon o rodině a nahlédnout do příslušných ustanovení občanského zákoníku. BGB je v tomto ohledu opět praktičtější a otázky zastoupení dítěte upravuje přímo v části věnované rodičovské péči bez nutnosti hledání v jiných právních předpisech.

⁸³ Základními argumenty pro tuto právní úpravu byly především úvahy a přesvědčení zákonodárce, že pro blaho dítěte je nejvhodnější, když je trvale v péči pouze jednoho rodiče. Dřívější rodičovská moc nemohla náležet oběma rodičům, jelikož tito ve většině případů spolu nežili, či žili jen přechodně. Proto bylo preferováno udělení rodičovské moci pouze matce, která byla dítěti dle „přirozené povahy věci“ „bližší“. Proto dostávala „přednost“ před otcem. Žádost otce o udělení rodičovské moci bylo možné jen ve zvláštních případech.

⁸⁴ Rozhodnutí Spolkového ústavního soudu SRN ze dne 7. května 1991, 1 BvL 32/88

2 Nositelé rodičovské péče

2.1 Společná péče

Rodičovská péče může náležet buď pouze jednomu rodiči – tzv. výhradní péče (Alleinsorge), či oběma rodičům – tzv. společná péče (Gemeinsame Sorge). Společná péče automaticky náleží rodičům, pokud jsou manželi. Jestliže manželství dosud neuzavřeli, pak je možné nabýt společnou péči tzv. prohlášením o převzetí společné péče (Sorgeerklärung). Na tomto místě se opět zastavme u diference oproti zákonu o rodině, který v § 34 konstatuje, že rodičovská zodpovědnost náleží oběma rodičům a dále již nerozlišuje, zda jde o rodiče, jež uzavřeli manželství, či nikoliv. Pro německou právní úpravu je existence či neexistence manželství stále rozhodujícím faktorem v otázkách společné či výhradní péče. K situaci před rokem 1998, kdy neměly neprovdané páry možnost nabýt společnou péči, viz výše.

2.1.1 Prohlášení o převzetí společné péče

Jak již bylo řečeno, rodiče nežijící v manželství se nestávají automaticky nositeli společné péče. Kromě uzavření manželství nabízí zákon v § 1626a odst. 1⁸⁵ jinou možnost, jak lze nabýt společnou péči u nemanželských párů – prohlášením o převzetí společné péče. Toto prohlášení představuje shodné projevy vůle obou rodičů. Nejde však o vzájemné projevy vůle, nýbrž se hovoří o projevech vůle paralelně vedle sebe stojících.⁸⁶ Zákon rovněž klade na tato prohlášení jisté nároky. Především musí být toho prohlášení učiněno rodiči osobně, zastoupení není možné. Pokud má rodič omezenou způsobilost k právním úkonům, je zapotřebí souhlasu zákonného zástupce. Prohlášení je vždy vázáno na konkrétní osobu dítěte, nevztahuje se na sourozence.⁸⁷ Podmínky či omezení pouze na určitý časový úsek není možné (např. podmínka ze strany matky, jež převezme společnou péči jen tehdy, pokud i nadále bude dítě bydlet s ní). Prohlášení vyžadují úřední ověření obsahu listiny. Prohlášení je neúčinné, pokud existuje rozhodnutí soudu o přenesení rodičovské péče pouze na jednoho rodiče. Na druhé straně je možné učinit toho prohlášení již před narozením dítěte a zákon výslovně v § 1626e uvádí, že prohlášení je neúčinné pouze tehdy, pokud nesplňuje zákonné předpoklady.

⁸⁵ § 1626 a Rodičovská péče neprovdaných rodičů, Prohlášení o převzetí společné péče (1) Nejsou-li rodiče v momentu narození dítěte provdání, pak jim rodičovská péče náleží společně pokud: 1. Prohlásí, že chtějí péči společně převzít (Prohlášení o převzetí společné péče), nebo 2. pokud uzavřou manželství. (2) Jinak náleží rodičovská péče matce.

⁸⁶ GERNHUBER, Joachim, COESTER-WALTJEN, Dagmar. *Familienrecht*. 6. vydání. München: C. H. Beck, 2010, s. 723.

⁸⁷ BERGER, Christian, MANSEL, Heinz-Peter. In JAUERNIG, Othmar (ed). *Bürgerliches Gesetzbuch. Kommentar*. 14. vydání. München: C. H. Beck, 2011, s. 1699.

Spornou zůstává otázka, zda je možné toto prohlášení, a tedy i společnou péči omezit jen na určitou část rodičovské péče, např. pouze na záležitosti týkající se majetku dítěte. Názory jsou přirozeně dva, jedni (srov. např. Berger/Mansel⁸⁸) se domnívají, že to možné není. Druzí (příčemž tento postoj je dominantní) jsou toho názoru, že omezení pouze na část rodičovské péče je možné (srov. Staudinger/Coester, Palandt/Diederichsen, Zorn, Wellenhofer⁸⁹). Zastánci tohoto tvrzení se opírají především o dva argumenty. Jedním z nich je znění § 1671, který upravuje situaci, kdy rodičům náleží společná péče, avšak spolu, ne jen přechodně nežijí. V takovém případě může soud na návrh jednoho z rodičů rodičovskou péči, či jen určitou část péče, převést pouze na jednoho rodiče. Druhým argumentem je fakt, že takovéto omezení zákon nikde výslovně nezakazuje, a tudíž je možné. Já osobně se přikláním k druhému a zároveň převažujícímu názoru. Domnívám se, že pokud zákon v § 1671 takovouto možnost připouští a „zná“ omezení společné péče na určitou část, pak není důvod trvat na tom, že zde takováto možnost neexistuje. BGB rovněž klade mnoho nároků na účinnost prohlášení o převzetí společné péče – od formy počínaje, po podmínky konče. Pokud by nechtěl připustit možnost vynutit si pouze převzetí jednotlivé části, zřejmě by to také výslovně ve svém znění výslovně zakotvil – což ale neudělal.

2.1.2 Rodičovská péče nemanželského otce

V souvislosti se zněním § 1626a (viz poznámka pod čarou č. 81) vyvstala v poslední době další problematická otázka. Dle ještě stále platné právní úpravy může otec, který s matkou dítěte nevstoupil do stavu manželského, získat společnou péči tím, že on a matka dítěte učiní výše zmíněné prohlášení. V tomto případě je však otec odkázán na součinnost matky. Podobně je koncipováno také ustanovení § 1672, jež upravuje situaci, kdy rodiče žijí ne jen přechodně odděleně, a rodičovská péče náleží matce. Otec má sice možnost požádat o převedení péče, či její části (mimoходом opět zde zákon připouští možnost převedení pouze části rodičovské péče), ovšem pouze se souhlasem matky, což považuji za naprosto absurdní. Ve své podstatě to rovněž znamená, že otec bez souhlasu matky nemá absolutně možnost rodičovskou péči získat. Již Evropský soud pro lidská práva v této věci konstatoval porušení čl. 14 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Poté se této otázce věnoval i BVerfG⁹⁰, jenž judikoval protiústavnost takového ustanovení v souvislosti s čl. 6 odst. 2 GG. Samotná zákonná ustanovení § 1626a odst. 1 a § 1672 BGB však za protiústavní

⁸⁸ Tamtéž.

⁸⁹ WELLENHOFER, Marina. *Familienrecht*. 2. vydání. München: C. H. Beck, 2011, s. 262.

⁹⁰ Rozhodnutí Spolkového ústavního soudu SRN ze dne 7. května 1991, 1 BvL 32/88

neprohlásil, jelikož by se tím protiústavní stav jen prohloubil. Nyní je na zákonodárci, aby uvedl právní úpravu do souladu s ústavou a odstranil tak nežádoucí protiústavní stav. Do té doby, než nabude účinnosti nová právní úprava, má být dle BVerfG vycházeno z toho, že i nadále jsou i získání společné péče nutná prohlášení rodičů. Soudní dvůr však nařídil, že oddělení soudu, jež se zabývá rodinným právem (Familiengericht⁹¹), může na návrh rodiče převést rodičovskou péči, či její část, pokud lze mít za to, že takový postup odpovídá blahu dítěte. Pokud se matka zdráhá učinit prohlášení o převzetí společné péče, pak má mít otec možnost pokusit se získat rodičovskou péči prostřednictvím soudního rozhodnutí.⁹²

2.2 Výhradní péče

Výhradní péče přichází na řadu v případě, pokud rodiče dítěte neuzavřeli manželství, stejně jako v případě, kdy rodiče neučinili prohlášení o převzetí společné péče. Nebyli-li rodiče v momentu narození dítěte provdání a ani neučinili prohlášení o převzetí společné péče, pak náleží rodičovská péče matce. Kromě toho dochází ke vzniku výhradní péče ex lege v určitých situacích, jako je smrt jednoho z rodičů (pokud rodičům před smrtí jednoho z nich náležela společná péče).

V případě výhradní péče je druhý rodič z rodičovské péče zásadně vyloučen. I přesto je však nutné zohlednit § 1684, který hovoří o právu dítěte na styk s každým z rodičů a na druhé straně o povinnosti a právu každého rodiče na styk s dítětem. Pokud je dítě se souhlasem oprávněného z výhradní péče u druhého rodiče, či osoby, jež získala takovéto oprávnění rozhodnutím soudu, pak má tento rodič, i když není nositelem rodičovské péče, právo samostatně rozhodovat o záležitostech „každodenního života“. BGB v § 1687 odst. 1 uvádí, že se jedná o takové záležitosti, které se činí často a které nemají „žádné těžké pozměňující účinky na vývoj dítěte“. K rozlišení toho, co je a co není záležitost každodenního života, je nápomocna rovněž judikatura soudů. Ty za záležitost každodenního života považují např. majetkové záležitosti malého významu, zhruba ve výši kapesného, jednotlivé otázky běžného lékařského ošetření, rozhodnutí v rámci zvoleného vzdělání atd. Naopak za záležitost

⁹¹ Familiengericht – stručně v pár větách se pokusím naznačit hlavní rysy tohoto pojmu, jehož překlad není zcela snadný a neusnadňuje jej ani fakt, že tento typ oddělení soudu v ČR neznáme. Lze jej volně přeložit jako oddělení soudu zabývající se rodinným právem v rámci soudu první instance, tj. soudu okresního. Právně zakotven je již od roku 1976 v zákoně o organizaci a složení soudu (Gerichtsverfassungsgesetz), konkrétně v § 23b tohoto zákona. Tato oddělení jsou příslušná k rozhodování v rodinných věcech. Dle § 170 odst. 1 výše uvedeného zákona jsou veškerá jednání neveřejná. Formou rozhodnutí je ve všech případech usnesení viz § 38 odst. 1 zákona o řízení v rodinných věcech a záležitostech nesporného soudnictví (Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit).

⁹² WELLENHOFER, Marina. *Familienrecht*. 2. vydání. München: C. H. Beck, 2011, s. 264 – 265.

každodenního života se nepovažuje daleké cestování ohrožující zdraví dítěte, odmítnutí dědictví či rozhodnutí týkající se jména dítěte.⁹³

2.3 Nezletilý, „nevlastní“ rodič

Při pohledu zpět do zákona o rodině zjistíme, že nezletilému rodiči, který dosáhl věku šestnácti let a má potřebné předpoklady pro výkon práv a povinností vyplývajících z rodičovské zodpovědnosti, může soud přiznat rodičovskou zodpovědnost ve vztahu k péči o dítě. Podobné ustanovení bychom v BGB hledali marně. Je jistě namístě upozornit také na fakt, že v německé právní úpravě nenalezneme podobné ustanovení jako je § 8 odst. 2 OZ – totiž že se zletilosti před dovršením 18. roku věku nabývá uzavřením manželství. Nezletilec tedy do dovršení 18. roku věku nemá možnost stát se zletilým a tím i plně způsobilým k právním úkonům (přírozně musíme brát v tomto ohledu v potaz také odlišnou právní úpravu, co se způsobilosti k právním úkonům týče⁹⁴).

Co se nezletilého rodiče týká, je v BGB relevantní ustanovení § 1673 odst. 2 pojednávající o pozastavení výkonu rodičovské péče z důvodu právní překážky. Ve shora uvedeném paragrafu odst. 1 se dozvídáme, že: *„Rodičovská péče jednoho rodiče je pozastavena, pokud nemá způsobilost k právním úkonům.“* V odst. 2 je pak normováno: *„Totéž platí, pokud je ve své způsobilosti k právním úkonům omezen. Vedle zákonného zástupce dítěte mu náleží péče o dítě; k zastupování dítěte není oprávněn. V případě rozdílných názorů má přednost názor nezletilého rodiče, pokud je zákonným zástupce dítěte poručník či opatrovník; jinak platí § 1627 věta druhá a § 1628.“*⁹⁵ Stručně shrnuto náleží tedy nezletilému rodiči péče o dítě, vedle zákonného zástupce dítěte. Je však vyloučen ze zastupování v záležitostech týkajících se péče o dítě. Zatímco tedy zákon o rodině prvotně nezletilci rodičovskou zodpovědnost neukládá, ale umožňuje její přiznání ve výjimečných případech, BGB naopak již prvotně nezletilci rodičovskou péči přiznává, ovšem s jakousi „pojistkou“, kterou představuje existence zákonného zástupce, který rovněž „disponuje“ péčí o dítě. Pokud jde o situaci, kdy je nezletilý pouze jeden z rodičů, pak dle § 1678 odst. 1 vykonává rodičovskou péči sám druhý rodič. Výjimečné nejsou ani případy, kdy je např.

⁹³ SALGO, Ludwig. In COESTER, Michael a kol. *Kommentar zur BGB mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen. Buch 4. §§ 1684 – 1717*. 13. vydání. Berlin: Sellier – de Gruyter, 2000, s. 267 – 268.

⁹⁴ Ke způsobilosti k právním úkonům dítěte viz kapitola 4.1.

⁹⁵ § 1627 ve větě druhé ukládá rodičům povinnost se při rozdílnosti názorů shodnout, § 1628 pak v případě rozdílnosti názorů ve věci pro dítě značně důležité povolává k rozhodnutí soud. Srovnajme také § 868 nového českého občanského zákoníku, který vychází ze stejné koncepce pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti, s jistými odchylkami.

druhý rodič rovněž nezletilý, či není znám (myslitelné samozřejmě pouze v případě otců), pak je nutno ustanovit dítěti poručníka (§ 1773 odst. 3 BGB).⁹⁶

Jak jsem již výše zmínila, BGB nezná uzavření manželství jako způsob nabytí zletilosti. Přesto má však jedno ustanovení věnující se provdanému nezletilci, a to § 1633. Byl-li či je-li nezletilec provdán, pak se péče jeho rodičů ve vztahu k jeho osobě omezuje na zákonné zastoupení. Péče o jmění dítěte však náleží nedotčena rodičům.⁹⁷

V běžném životě nejsou výjimečné situace, kdy rodič, jenž je nositelem výhradní péče, vstoupí do svazku manželského s jinou osobou, než je druhý rodič dítěte. Tento „nevlastní“ rodič získá zpravidla vliv na dítě a bude rovněž „vtažen“ do jeho výchovy. Na tyto případy reaguje taktéž od 1. 8. 2001 BGB a v ustanovení § 1687b upravuje postavení a oprávnění tohoto „nevlastního“ rodiče – někteří autoři hovoří o tzv. malé rodičovské péči.⁹⁸ Tento rodič získává se souhlasem rodiče, jemuž náleží výhradní péče, spolurozhodovací právo v záležitostech týkajících se každodenního života. V případě, že hrozí nebezpečí z prodlení, je oprávněn učinit právní jednání, která jsou pro blaho dítěte nezbytná a je povinen neodkladně informovat druhého rodiče. Významná pravomoc je v tomto ohledu dána oddělení soudu zabývající se rodinným právem, které může jeho oprávnění buďto omezit, či zcela vyloučit. „Nevlastní“ rodič rovněž ztrácí svá oprávnění, pokud spolu oba rodiče ne jen přechodně nežijí. Nutno podotknout, že stejně jako „nevlastní“ rodič se posuzuje osoba, která s rodičem dítěte uzavřela registrované partnerství – § 9 zákona o registrovaném partnerství (Gesetz über die Eingetragene Lebenspartnerschaft).⁹⁹

Na rozdíl od české právní úpravy (§ 33 ZOR) je úprava německá přece jen mírně „sdílnější“ a podrobněji upravuje oprávnění „nevlastního“ rodiče. V obou komparovaných úpravách shledávám nedostatek spočívající v nutnosti existence manželství či registrovaného partnerství mezi osobou rodiče s výhradní péčí a osobou druhou. Domnívám se, že de lege ferenda by bylo vhodné doplnit stávající ustanovení § 1687b o osobu, která sice s rodičem

⁹⁶ SCHWAB, Dieter. *Grundrisse des Rechts. Familienrecht*. 18. vydání. München: C. H. Beck, 2010, s. 353.

⁹⁷ Tamtéž s. 305.

⁹⁸ DETHLOFF, Nina. *Familienrecht*. 29. vydání. München: C. H. Beck, 2009, s. 388. SCHLÜTER, Wilfried. *BGB – Familienrecht*. 13. vydání. Heidelberg: C.F. Müller Verlag, 2009, s. 252. BERGER, Christian, MANSEL, Heinz-Peter. In JAUERNIG, Othmar (ed). *Bürgerliches Gesetzbuch. Kommentar*. 14. vydání. München: C. H. Beck, 2011, s. 1728.

⁹⁹ V odborné literatuře (GERNHUBER, Joachim, COESTER-WALTJEN, Dagmar. *Familienrecht*. 6. vydání. München: C. H. Beck, 2010, s. 749 – 752) se o tomto ustanovení hovoří jako o „*relativně náhle vykouzleném ustanovení z kouzelného pytlíčku zákonodárce*“. Cílem této úpravy bylo především posílit spolupůsobení a vliv „nevlastního“ rodiče při výchově dítěte, který již neměl jen, jak uvádí autoři Gernhuber a Coester – Waltjen, „*přebalovat a zkoušet ze slovíček*“, ale také mít právo na informace týkající se dítěte ve školských či zdravotnických zařízeních. Toto se však zákonodárci příliš nepodařilo. Jedním z nedostatků, na něž je poukazováno, je formulace § 1687b odst. 1, konkrétně nutnost dohody „nevlastního“ rodiče a rodiče, jenž je nositelem výhradní péče. Pokud výše uvedené dohody není dosaženo, pak rozhoduje o dítěti výlučně pouze rodič s výhradní péčí.

dítěte manželství ani registrované partnerství neuzavřela, avšak s ním žije ve společné domácnosti (tak, jak je to ostatně obsaženo v českém novém občanském zákoníku). Zároveň bych z německé úpravy odstranila nutnost souhlasu rodiče s výhradní péčí. V takovém případě je totiž „nevlastní“ rodič odkázán na svolení rodiče druhého a bez jeho součinnosti a svolení se svého práva, jež mu přiznává zákon, tj. podílet se na výchově dítěte, nemůže domoci. Je tak přímo odkázán na osobu druhého rodiče, což dle mého názoru není žádoucí stav.

3 Výkon rodičovské péče

3.1 K výkonu obecně

Při srovnání českých a německých zákonných ustanovení týkajících se výkonu rodičovské zodpovědnosti/péče docházím k závěru, že německá úprava klade více důraz na spolupráci a spolupůsobení rodičů, či alespoň snahu dosáhnout shody. To ostatně vyplývá ze znění § 1627 BGB: „*Rodiče vykonávají rodičovskou péči odpovědně a ve vzájemné shodě k blahu dítěte. V případě rozdílnosti názorů se musí pokusit dosáhnout shody.*“ Další odlišnost spočívá v tom, že podobné „obecné“ ustanovení o výkonu rodičovské zodpovědnosti v ZOR části druhé, hlavě první nenajdeme. Jsme nuceni nahlédnout do hlavy druhé, kde v § 49 zjišťujeme, že nedohodnou-li se rodiče o podstatných věcech při výkonu rodičovské zodpovědnosti, tak rozhodne soud. Taková roztržičnost jistě není na místě a de lege ferenda by bylo vhodné českou úpravu doplnit o toto obecné ustanovení, a sice přímo v části druhé, hlavě první. Lze však tvrdit, že z německé úpravy si v tomto ohledu vzal příklad český zákonodárce při tvorbě nového občanského zákoníku, srov. § 875 (rodiče vykonávají rodičovskou odpovědnost v souladu se zájmy dítěte) a § 876 (rodičovskou odpovědnost vykonávají rodiče ve vzájemné shodě). BGB pamatuje rovněž na situace, kdy dochází k rozdílnosti názorů rodičů. § 1628 uvádí: „*Nemohou-li se rodiče v určité záležitosti, či určitém druhu záležitostí, jež jsou pro dítě značně důležité, dohodnout, pak může oddělení soudu zabývající se rodinným právem na návrh jednoho rodiče převést rozhodnutí pouze na jednoho rodiče. Přenesení může být spojeno s omezeními či podmínkami.*“¹⁰⁰ Opět srov. téměř totožné znění § 877 odst. 1 nového občanského zákoníku, který jde ovšem ještě dále a v odst. 2 připojuje deklaratorní výčet záležitostí, které jsou považovány za významné.¹⁰¹ Podobný výčet v BGB nenalezneme, a musíme proto pracovat s odbornou literaturou a judikaturou. Za záležitosti značně důležité jsou považovány např. volba školy či vzdělání, určení místa pobytu dítěte, léčebné ošetření, volba náboženského vyznání atd.¹⁰²

¹⁰⁰ Pro srovnání – až do roku 1959 bylo v první řadě podstatné rozhodnutí otce, který rozhodl, pokud se rodiče nemohli dohodnout, na názor matky měl být brán pouze ohled. Toto ustanovení (tehdejší § 1628) bylo však rozhodnutím BVerfG ze dne 29. 7. 1959 prohlášeno za nicotné.

¹⁰¹ § 877 odst. 1: „Nedohodnou-li se rodiče v záležitosti, která je pro dítě významná zejména se zřetelem k jeho zájmu, rozhodne soud na návrh rodiče; to platí i tehdy, vyloučil – li jeden rodič z rozhodování o významné záležitosti dítěte druhého rodiče.“

§ 877 odst. 2: „Za významnou záležitost se považují zejména nikoli běžné léčebné a obdobné zákroky, určení místa bydliště a volba vzdělání nebo pracovního uplatnění dítěte.“

¹⁰² BERGER, Christian, MANSEL, Heinz-Peter. In JAUERNIG, Othmar (ed). *Bürgerliches Gesetzbuch. Kommentar*. 14. vydání. München: C. H. Beck, 2011, s. 1700.

3.2 Péče o dítě

V úvodu bylo řečeno, že německá úprava v úvodním ustanovení § 1626 odst. 1 týkající se rodičovské péče rozlišuje péči o dítě a péči o jmění dítěte. Co náleží do oblasti péče o dítě, uvádí demonstrativním výčtem § 1631. Jde především o povinnost a právo pečovat o dítě, dohlížet na něj a určit místo pobytu dítěte. Pokud budeme konkrétnější, jde tedy o otázky stravování, oblékání dítěte, volby vzdělání a školy, náboženského vyznání a v neposlední řadě péče o zdraví dítěte.¹⁰³ Co se vzdělání týče, obsahuje BGB zvláštní ustanovení, jež ukládá rodičům povinnost v záležitostech týkajících se vzdělání a povolání brát ohled především na způsobilost a sklon dítěte (srov. podobné znění § 880 odst. 2 nového občanského zákoníku). V případě pochybností pak má být opatřena rada učitele či jiné vhodné osoby. Ustanovení § 1631 v odst. 2 pak zdůrazňuje právo dítěte na nenásilnou výchovu. Fyzické tresty, duševní týrání a jiná ponižující zacházení jsou nepřípustná. Jelikož jsem se v české právní úpravě podrobněji věnovala problematice náboženského vyznání v souvislosti s lékařskými zákroky a samotnému tématu zdraví dítěte, chci detailněji nahlédnout do těchto oblastí též v úpravě německé.

Nejprve k náboženskému vyznání. Ustanovení týkající se náboženského vyznání nezletilých dětí v BGB nenajdeme. Tomuto tématu je věnován samostatný právní předpis již z roku 1921, nicméně stále platný, a sice zákon o náboženské výchově dětí (Gesetz über die religiöse Kindererziehung). Tento zákon omezuje práva osob, jimž náleží péče o dítě. Žádný z rodičů totiž nemůže jednostranně určit náboženské vyznání dítěte. Zásadně je nutná dohoda rodičů. Náboženské vyznání je nutno určit před začátkem povinné školní docházky, jelikož pak musí být vyjasněna otázka účasti na výuce náboženství. Toto právo rozhodnout o účasti dítěte na výuce náboženství přiznává rodičům čl. 7 odst. 2 GG. Pokud dítě dovršilo 12. rok věku, nemůže být dosavadní vyznání proti jeho vůli změněno. Po dovršení 14. roku věku může nezletilý své vyznání sám určit – § 5 výše uvedeného zákona. Případné spory projednává oddělení soudu zabývající se rodinným právem.¹⁰⁴

V BGB najdeme jedno ustanovení, které se přímo dotýká péče o zdraví dítěte, potažmo lékařských zákroků. Poněkud raritní ustanovení § 1631c BGB zakazuje rodičům

¹⁰³ PESCHEL – GUTZEIT, Lore Maria. In COESTER, Michael a kol. *J. von Staudinger. Kommentar zur BGB mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen. Buch 4. §§ 1626 – 1631*. 13. vydání. Berlin: Sellier – de Gruyter, 2002, s. 102 – 103.

¹⁰⁴ V české právní úpravě postrádáme zvláštní předpis, který by upravoval náboženské vyznání dětí. Součástí právního řádu je v této oblasti pouze zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností (zákon o církvích a náboženských společnostech), jenž v § 2 odst. 2 zaručuje právo nezletilých dětí na svobodu náboženského vyznání nebo být bez vyznání. Zákonní zástupci nezletilých dětí mohou výkon tohoto práva usměrňovat způsobem odpovídajícím rozvíjejícím se schopnostem nezletilých dětí.

svolit k sterilizaci dítěte. Ani samo dítě nemůže ke své sterilizaci dát svolení.¹⁰⁵ Co se svolení k lékařským zákrokům týče, do doby, než dítě nabude způsobilosti k právním a protiprávním úkonům, náleží svolení tomu, kdo je oprávněn o dítě pečovat, zpravidla tedy rodičům. Zmocnění jednoho rodiče je možné a u menších zákroků také běžné. U těžších operací je nutno naopak dbát na to, aby existovalo svolení obou rodičů. Pokud toto svolení není dáno, pak jedná lékař protiprávně, ledaže se jedná o případ, kdy hrozí nebezpečí z prodlení, a postačuje tedy svolení jednoho z rodičů. Mohou nastat i situace, kdy není možné souhlas rodičů ihned získat, pak může lékař samostatně o zákroku rozhodnout, pokud je takovýto zákrok nutné provést okamžitě bez čekání. V úvahu přichází rovněž oprávnění oddělení soudu zabývající se rodinným právem (§ 1666 BGB).¹⁰⁶ Přirozeně je i zde nutno brát v úvahu konkrétní situaci, věk dítěte a samotný lékařský zákrok. Např. v případě léčby 16letého dítěte by měl tento nezletilý získat přinejmenším právo spolurozhodovat. Dle rozhodnutí spolkového soudního dvora (Bundesgerichtshof, dále jen „BGH“) by mělo mít dítě právo „veta“, pokud není lékařské opatření nezbytně nutné a mělo by značné následky pro budoucí uspořádání života dítěte.¹⁰⁷ Taktéž se již německé soudy vyjadřovaly k otázce krevních transfuzí v souvislosti s členy náboženské společnosti Svědkové Jehovovi. V roce 1994 řešil tento případ Vrchní zemský soud v Celle. Skutkový stav byl předvídatelný – rodiče dítěte, jež byli příslušníky náboženské společnosti Svědkové Jehovovi, odmítali krevní transfuzi svého nově narozeného, těžce nemocného dítěte, která by mu zachránila život. Soud jednoznačně prohlásil, že i v případě odmítání souhlasu z náboženských důvodů je nutno zákrok provést.¹⁰⁸ Na druhé straně pouhá možnost, že dojde k podobnému konfliktu, nepředstavuje důvod, proč vyloučit rodiče z rodičovské péče.¹⁰⁹

3.3 Péče o jmění dítěte

Jak již bylo řečeno v části první věnované české právní úpravě, zcela přirozené a stále častější jsou situace, kdy nabývá dítě majetek, ať již darováním, děděním atd. Problematika

¹⁰⁵ Ačkoliv v době, kdy bylo toto ustanovení do textu BGB zařazeno, nebylo známo přesné číslo, kolik sterilizací se v historii uskutečnilo, bylo dáno na názor odborníků a expertů nejen z oblasti lékařství, kteří byli toho názoru, že k těmto sterilizacím docházelo v mnoha případech protiprávně. K zakotvení tohoto ustanovení také vedly neblahé zkušenosti s nucenými sterilizacemi z období třetí říše. Viz. PESCHEL – GUTZEIT, Lore Maria. In COESTER, Michael a kol. *J. von Staudinger. Kommentar zur BGB mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen. Buch 4. §§ 1626 – 1631*. 13. vydání. Berlin: Sellier – de Gruyter, 2002, s. 456.

¹⁰⁶ DETHLOFF, Nina. *Familienrecht*. 29. vydání. München: C. H. Beck, 2009, s. 393 – 394.

¹⁰⁷ Rozsudek Spolkového soudního dvora ze dne 10. října 2006, VI ZR 74/05

¹⁰⁸ VELLMER, Anja. *Religiöse Kindererziehung und religiös begründete Konflikte in der Familie*. Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH, 2010, s. 200.

¹⁰⁹ Rozsudek Vrchního zemského soudu v Hamm ze dne 10. října 1967, 3 Ss 1150/67

jmění dítěte a jeho spravování je poněkud rozsáhlá a zdaleka ne jednoduchá. Proto bych se zaměřila na základní a nejpodstatnější fakta.¹¹⁰

Cílem péče o jmění dítěte je primárně zachování, zvětšení a použití jmění v souladu se zájmem dítěte.¹¹¹ Zatímco česká právní úprava se nezabývá tím, co všechno pojem jmění zahrnuje či zahrnovat může a hovoří zkrátka pouze o „jmění dítěte“, BGB je v tomto ohledu konkrétnější. Do péče o jmění dítěte náleží veškerý majetek dítěte, s jistými výjimkami. Tyto výjimky vymezuje BGB v § 1638. Jde o majetek, který dítě zdědilo, pokud zůstavitel určil, že tento majetek rodiče dítěte spravovat nemají. Dále majetek, jenž byl dítěti bezplatně poskytnut, rovněž s podmínkou, že jej nemají jeho rodiče spravovat. V takovémto případě je dítěti ustanoven opatrovník (§ 1909 odst. 1 BGB), který takto získaný majetek dítěte spravuje.

Rodičům je ukládáno při správě jmění majetku několik povinností, lze je následujícím způsobem stručně shrnout:

- povinnost předložit oddělení soudu zabývající se rodinným právem soupis majetku dítěte (Vermögensverzeichnis), ovšem pouze pokud hodnota majetku přesahuje 15 000 EUR a pouze pokud jde o majetek určitého druhu (např. zděděný majetek, majetek, který dítě nabude v případě nějakého úmrtí – např. nároky z životního pojištění, kompenzace poskytované místo výživného, bezplatné příspěvky) – § 1640 BGB
- peníze dítěte musí uložit dle principů řádného hospodáře, judikatura v případě majetku vyšší hodnoty vyžaduje využití více způsobů uložení peněz¹¹² – § 1642 BGB
- rodiče (pokud zastupují dítě) nemohou obdarovávat, výjimku představují darování ze „slušnosti“, či jimiž se má dostát „mravní povinnosti“ – § 1641 BGB
- jisté „riskantní“ či zvláště důležité právní úkony vyžadují dle § 1643 BGB schválení oddělení soudu zabývající se rodinným právem, jde např. o tyto právní úkony: právní úkony týkající se pozemků, odmítnutí dědictví, udělení prokury, smluv jimiž se zavazuje dítě k plnění a smluvní vztah má trvat déle než 1 rok po dovršení plnoletosti dítěte, vzetí si půjčky jménem dítěte atd. (§ 1643 odkazuje na § 1821, § 1822 1,3,5,8,9,10,11, upravující případy, kdy potřebuje poručník souhlas soudu).

Co se poslední uvedené povinnosti týče, můžeme v BGB, českém stávajícím OZ a novém občanskoprávním kodexu spatřovat tři rozdílné přístupy. Zatímco BGB uvádí taxativní výčet úkonů vyžadujících schválení soudu, stávající český OZ žádný výčet nepřipojuje a jen hovoří o tom, že v případě, kdy se nejedná o běžnou záležitost, je třeba

¹¹⁰ Srov. nový občanský zákoník, který rovněž používá „Péči o jmění dítěte“ § 896 a násl.

¹¹¹ SCHWAB, Dieter. *Grundrisse des Rechts. Familienrecht*. 18. vydání. München: C. H. Beck, 2010, s. 333.

¹¹² SCHLÜTER, Wilfried. *BGB – Familienrecht*. 13. vydání. Heidelberg: C.F. Müller Verlag, 2009, s. 259.

souhlasu soudu, tak nový kodex uvádí deklaratorní výčet právních jednání, ke kterým je souhlasu soudu zapotřebí. Já osobně považuji za nejvhodnější způsob použití výčtu deklaratorního, neboť si díky němu lze udělat představu, jaké typy úkonů považuje zákonodárce za důležité, významné a podmiňuje je souhlasem soudu. Na rozdíl od výčtu taxativního se nemusíme obávat rizika, že se objeví úkon, který rovněž nabývá velké důležitosti, avšak v taxativním výčtu ať již z jakéhokoliv důvodu není zahrnut.

Významné je v neposlední řadě ustanovení § 1646 BGB hovořící o tom, že pokud rodiče získají z prostředků dítěte movitou věc, přechází automaticky vlastnictví této věci na dítě, ledaže se rodičům podaří prokázat, že věc nechtěli pro dítě získat.¹¹³

BGB, stejně jako zákon o rodině a nový občanský zákoník řeší možnost a způsob použití příjmu z majetku dítěte. Prvně je třeba příjmy použít k řádné správě jmění. Poté přichází na řadu výživné dítěte. § 1649 v odst. 2 dává rodičům možnost použít příjmy, které nebudou potřeba k řádné správě jmění a výživě dítěte, k vlastní výživě rodičů a výživě nezletilých neprovdaných sourozenců dítěte, je však nutno zohlednit majetkové poměry zúčastněných osob.¹¹⁴ Navíc toto oprávnění rodičů zaniká uzavřením manželství dítěte. Nepostačují-li příjmy z majetku k pokrytí nákladů na správu jmění a výživu dítěte, mohou rodiče použít i jiných příjmů dítěte, které získalo vlastní prací či výdělečnou činností.¹¹⁵

V případě, kdy je jmění dítěte ohroženo, dává BGB oddělení soudu zabývající se rodinným právem oprávnění vydat jistá opatření, jejichž cílem je ochrana majetku dítěte. Mezi tato opatření patří mimo jiné nařízení soudu, ukládající rodičům povinnost předložit seznam majetku dítěte a účty týkající se jeho správy. Rovněž může nařídit rodičům, aby investovali peníze dítěte určitým způsobem, či může zakázat, aby vybírali peněžní prostředky dítěte bez svolení soudu (§ 1667 BGB).

Závěrem lze doplnit, že BGB, na rozdíl od zákona o rodině, přiznává rodičům náhradu nutných nákladů, které vznikly při péči o dítě a péči o jmění dítěte, pokud jich však nebylo vynaloženo jejich vinou. Absenci podobného ustanovení v zákoně o rodině vnímám negativně, ovšem nový občanský zákoník podobné ustanovení o náhradě nákladů rodičům obsahuje (§ 902, § 903), a jde dokonce ještě dále než BGB. Rodičům totiž přiznává navíc právo na odměnu v případě značné obtížnosti spravování jmění, ať již pro rozmanitost či rozsáhlost majetku.

¹¹³ Srov. § 899 nového občanského zákoníku: „Co rodiče získají použitím majetku dítěte, nabývá dítě.“

¹¹⁴ Srov. téměř totožné znění § 900 nového občanského zákoníku.

¹¹⁵ SCHLÜTER, Wilfried. *BGB – Familienrecht*. 13. vydání. Heidelberg: C.F. Müller Verlag, 2009, s. 259.

4 Zastoupení dítěte

4.1 Způsobilost k právním úkonům dítěte

Dříve než přistoupím k samotnému zastoupení dítěte, je nutné ve stručnosti nastínit, jak upravuje BGB způsobilost k právním úkonům. BGB koncipuje způsobilost k právním úkonům odlišně, než to činí český OZ. Pokud se zaměříme na nezletilce, zjistíme, že nezletilci, kteří nedovršili sedmý rok věku, způsobilí k právním úkonům nejsou (§ 104 BGB). Nezletilci ve věku od 7 do 18 let mají omezenou způsobilost k právním úkonům (§ 106 BGB). K projevům vůle, jimiž nezískají právní výhodu (za právní nevýhodu je např. považována ztráta vlastnického práva), je nutný souhlas jeho zákonného zástupce. Uzavře-li nezletilý smlouvu bez potřebného souhlasu zákonného zástupce, tak je účinnost smlouvy závislá na svolení jeho zástupce. Za zmínku jistě stojí také § 110 BGB, jenž bývá označován jako „paragraf o kapesném“. Toto ustanovení hovoří o smlouvách, které uzavřel nezletilý bez souhlasu svého zákonného zástupce. Tyto smlouvy se považují od začátku za účinné, pokud k nim nezletilý použil prostředků, které mu byly jeho zástupcem či třetí osobou k tomuto účelu přenechány.¹¹⁶

4.2 Způsoby a hranice zákonného zastoupení

Výše již bylo uvedeno poněkud nešťastné umístění § 1629 BGB, který připomíná, že rodičovská péče zahrnuje také zastoupení dítěte. Náleží-li rodičovská péče jen jednomu rodiči, pak je on sám také výhradním zástupcem dítěte. Pokud jsou nositeli rodičovské péče oba rodiče, zastupují dítě společně. To znamená, že je-li nutné jménem dítěte např. uzavřít smlouvu, musí při projevech vůle spolupůsobit oba rodiče. Přirozeně je taktéž možné, aby jeden rodič pro určitou záležitost či okruh záležitostí zplnomocnil rodiče druhého. Zplnomocnění může proběhnout i konkludentně, a to tím způsobem, že si rodiče mezi sebou rozdělí oblasti péče o dítě, ve kterých pak buď ten, či onen rodič rozhoduje. Zásadně tedy platí, že rodiče zastupují dítě společně. V určitých případech však postačí projev vůle jen jednoho z rodičů.

V první řadě platí, že pokud je nutno učinit projev vůle vůči dítěti, pak je dostačující, pokud je tento projev učiněn jedním z rodičů.

¹¹⁶Opět k porovnání totožné znění § 32 nového českého občanského zákoníku.

Více bych se k této tématice vyjadřovat nechtěla, jelikož se jedná o problematiku rozsáhlou a náročnou a jednak z toho důvodu, že otázky způsobilosti k právním úkonům nejsou ústředním tématem mé diplomové práce. K hlubšímu studiu doporučuji: BOECKEN, Winfried. *BGB – Allgemeiner Teil*. Stuttgart: Kohlhammer, 2012, s. 33 – 46.

Dále jde o situaci, kdy hrozí nebezpečí z prodlení. V tomto případě může jednat rodič sám, pokud to vyžaduje blaho dítěte, např. nutnost lékařského zákroku po dopravní nehodě. Druhý rodič však musí být neodkladně informován.

Dále je projev jednoho z rodičů dostačující v případě uplatňování nároku na výživné. Zde je oprávněn rodič, v jehož péči se dítě nachází, uplatňovat sám nároky z výživného vůči druhému rodiči.

V neposlední řadě jde rovněž o situace, kdy spolu rodiče nežijí a jde o vyřízení záležitosti každodenního života, určitá část péče o dítě byla převedena jen na jednoho rodiče, nebo zde existuje rozhodnutí soudu o převedení části rodičovské péče na jednoho rodiče.¹¹⁷

Zastoupení dítěte však není neomezeno, naopak BGB zná jeho hranice a upravuje výjimky, kdy zastoupení dítěte jeho rodiči není možné. Prvním omezením je potřeba svolení soudu k určitým právním úkonům (viz kapitola 3. 3. v části druhé). Zastoupení rodiči je rovněž vyloučeno v případě hrozícího střetu zájmů. Zde odkazuje BGB v § 16229 odst. 2 na ustanovení § 1795, kdy je ze zastupování dítěte vyloučen poručník. Dle § 1795 jde mimo jiné o právní úkony mezi rodiči a dítětem, ledaže se jedná jen o splnění závazku, právní úkony, kdy na jedné straně stojí dítě a na druhé rodič, registrovaný partner rodiče či příbuzný rodiče v řadě přímé, ledaže se opět jedná jen o splnění závazku. Vyloučení rodičů ze zastupování se vztahuje rovněž na soudní spory, jež vyvstaly z právních úkonů výše uvedených. Přičemž dle rozhodnutí spolkového soudního dvora postačuje potenciální možnost střetu zájmů.¹¹⁸ Jsou-li oba rodiče ze zastoupení vyloučeni, je nutno ustanovit dítěti opatrovníka – § 1909 odst. 1 BGB.

4.2.1 Omezení ručení nezletilého

Velmi často diskutovaným tématem v odborné literatuře je ustanovení § 1629a BGB o omezení ručení nezletilce. Dle rozhodnutí BVerfG¹¹⁹ nesmí zajít zastupování rodičů tak daleko, aby bylo dítě do budoucna zatíženo značnými dluhy, které vzešly právě z jejich zastupování. Dítěti, které se stane plnoletým, musí být umožněno vést další život bez neúnosného finančního zatížení, které nebylo způsobeno jeho zaviněním. Toto rozhodnutí vedlo k vydání zvláštního zákona o omezení ručení nezletilého. Nově zakotvený § 1629a tak omezuje ručení dítěte za závazky, jež vznikly při jeho zastupování rodiči. Dítě ručí pouze majetkem, který má v době, kdy dosáhlo plnoletosti.

¹¹⁷ WELLENHOFER, Marina. *Familienrecht*. 2. vydání. München: C. H. Beck, 2011, s. 281.

¹¹⁸ BRENNISEN, Ute. *Familienrecht- und Erbrecht*. Heidelberg: C. F. Müller, 2011, s. 67.

¹¹⁹ Rozhodnutí Spolkového ústavního soudu SRN ze dne 13. května 1986, 1 BvR 1542/84

5 Změny ve výkonu rodičovské péče

5.1 Pozastavení výkonu rodičovské péče

BGB přímo ve svých ustanoveních výslovně rozlišuje (odlišně od zákona o rodině a nového občanského zákoníku) pozastavení výkonu rodičovské péče z důvodu faktické překážky (může jít o dlouhodobou nemoc rodiče, rodič se nachází ve vězení) a důvodu právní překážky (rodič není způsobilý k právním úkonům). Pozitivně lze hodnotit umístění v právní úpravě, totiž přímo mezi ostatními ustanoveními rodičovské péče, nikoliv odděleně, jak to činí zákon o rodině.

Dle § 1674 BGB je rodičovská péče jednoho rodiče z důvodu faktické překážky pozastavena, pokud oddělení soudu zabývající se rodinným právem stanoví, že ji tento rodič fakticky po delší dobu nemůže vykonávat. Nemůže-li z tohoto důvodu vykonávat rodičovskou péči jeden z rodičů, pak ji vykonává rodič druhý. Je-li dána faktická překážka výkonu rodičovské péče u obou rodičů, pak je dle § 1693 BGB oprávněno oddělení soudu zabývající se rodinným právem přijmout potřebná opatření. Případně může být ustanoven opatrovník (§ 1909 odst. 1 BGB).

Výkon rodičovské péče je rovněž pozastaven, pokud je rodič nezpůsobilý k právním úkonům, či je jeho způsobilost k právním úkonům omezena – v tomto případě hovoříme o pozastavení výkonu z důvodu právní překážky. Toto ustanovení je rovněž relevantní pro rodičovskou péči nezletilého rodiče, viz kapitola 2.3 v části druhé.

Dle § 1751 odst. 1 BGB je výkon rodičovské péče pozastaven taktéž v případě, kdy jeden z rodičů dá svolení k adopci dítěte, či je jeho svolení nahrazeno soudem.

Je nutné mít na paměti, že pokud dojde k pozastavení výkonu rodičovské péče, nedochází automaticky k její ztrátě, rodič pouze není oprávněn ji vykonávat.

Přirozeně je při odpadnutí překážky znemožňující výkon rodičovské péče možné její znovuoobnovení. Je ovšem zapotřebí rozlišit, zda se jednalo o překážku faktickou či právní. V případě odpadnutí právní překážky dochází k obnovení výkonu bez dalšího, v případě překážky faktické je nutné rozhodnutí oddělení soudu zabývající se rodinným právem, že důvod pozastavení již neexistuje (§ 1674 odst. 2 BGB).¹²⁰

¹²⁰ BERGER, Christian, MANSEL, Heinz-Peter. In JAUERNIG, Othmar (ed). *Bürgerliches Gesetzbuch. Kommentar*. 14. vydání. München: C. H. Beck, 2011, s. 1721.

5.2 Zánik rodičovské péče, intervence státu

Existuje několik způsobů, jak může dojít k zániku rodičovské péče. Jsou jimi: dovršení plnoletosti dítěte, úmrtí dítěte, adopce dítěte, úmrtí rodiče či jeho prohlášení za mrtvého, rodič je zbaven rodičovské péče a dále je to existence rozhodnutí soudu o přenesení výlučné rodičovské péče na jednoho rodiče v případě, že spolu rodiče nežijí. Většina z výše uvedených důvodů je pochopitelná a představitelná, proto bych se ráda v pár větách zaměřila především na zbavení rodičovské péče a s tím související zásahy státu do výkonu rodičovské péče. Hlavním pilířem možné intervence soudu do vztahu mezi rodičem a dítětem je § 1666 BGB, upravující opatření soudu při ohrožení blaha dítěte. Nejen v úpravě české, nýbrž i německé je myšleno na případy, kdy rodiče nejsou schopni vykonávat rodičovskou péči k blahu dítěte. Pokud je blaho dítěte ohroženo, musí být do vztahu rodiče – dítě zasaženo. Ústavní základ tohoto státního zásahu se nalézá v čl. 6 odst. 2 GG, který nejprve zdůrazňuje právo a především povinnost rodičů na péči a výchovu dětí a ve větě druhé dodává, že na tuto činnost dohlíží stát. BVerfG již v několika svých rozhodnutích¹²¹ zdůraznil, že při všech zásazích je nutné mít na paměti a dbát zásady přiměřenosti.

Prvně musí být splněny určité předpoklady, aby bylo možné soudní opatření dle § 1666 BGB vydat. Jsou jimi: ohrožení ať již tělesného, duševního blaha dítěte či jeho majetku; rodiče nejsou schopni hrozící nebezpečí sami odvrátit a v neposlední řadě je nutno zohlednit výše uvedený princip přiměřenosti.¹²² Pokud nahlédneme do relevantní judikatury, zjistíme, že pouhá možnost budoucího ohrožení nestačí. Blaho dítěte musí být trvale a závažně ohroženo.¹²³ § 1666 BGB nabízí soudu mnoho možností, jak na situaci ohrožení dítěte zareagovat. Uvádí je deklaratorním výčtem v odst. 3 výše uvedeného ustanovení; jde především o zákazy (nestýkat se s dítětem, nevyhledávat přítomnost dítěte), příkazy (dodržovat povinnou školní docházku a posílat děti do školy), napomenutí, výstrahy, nahrazení projevů vůle (např. při nutném lékařském zákroku)¹²⁴ a v nejtěžších případech může dojít buď k částečnému, či úplnému zbavení rodičovské péče. Nyní co se konsekvencí

¹²¹ Rozhodnutí Spolkového ústavního soudu SRN ze dne 12. října 1988, 1 BvR 818/88

¹²² COESTER, Michael. In COESTER, Michael a kol. *J. von Staudinger. Kommentar zur BGB mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen. Buch 4. §§ 1638 – 1683*. 13. vydání. Berlin: Sellier – de Gruyter, 2000, s. 122 – 123. Původní znění § 1666 odst. 1 mimo tyto požadavky ještě vyžadovalo, aby ohrožení dítěte bylo způsobeno určitým způsobem chování (zneužívající výkon rodičovské péče, zanedbávání dítěte atd.). Novou úpravou z roku 2008 byly tyto předpoklady z textu zákona vypuštěny. Hlavním důvodem byla jen velmi obtížná prokazatelnost výše uvedených způsobů chování. Navíc pro ohrožené dítě je nutná rychlá pomoc, aniž by muselo být předtím zjištěno, jaké důvody k tomuto ohrožení vedly. Více k této změně viz: SCHLÜTER, Wilfried. *BGB – Familienrecht*. 13. vydání. Heidelberg: C.F. Müller Verlag, 2009, s. 271 – 272.

¹²³ Rozhodnutí Spolkového ústavního soudu SRN ze dne 17. února 1982, 1 BR 188/80

¹²⁴ GERNHUBER, Joachim, COESTER-WALTJEN, Dagmar. *Familienrecht*. 6. vydání. München: C. H. Beck, 2010, s. 711.

zbavení rodičovské péče týče. Byli-li oba rodiče oprávněni vykonávat rodičovskou péči a došlo-li u jednoho z nich k jejímu zbavení, pak ji vykonává rodič druhý (§ 1680 odst. 1, 3 BGB). Byli-li rodičovské péče zbaveni oba rodiče, pak je nutné ustanovit opatrovníka (§ 1909 odst. 1 BGB), případně poručníka (§ 1773 BGB). Byla-li výhradní nositelkou matka, pak je možné převést rodičovskou péči na otce, pokud je to ku prospěchu blaha dítěte (§ 1680 odst. 2 a 3 BGB). Není-li možné uskutečnit tento převod na otce, musí být ustanoven poručník či opatrovník. Nutné je dbát na to, že zbavení rodičovské péče je přípustné jen jako „ultima ratio“, pokud jsou ostatní opatření bezvýsledná a nedostačující či pokud lze mít za to, že k odvrácení ohrožení dítěte nepostačí.¹²⁵

Co se ohrožení majetku dítěte týče, stanoví zákon domněnku, že zpravidla je majetek dítěte ohrožen v případě, kdy osoba oprávněná spravovat jeho jmění neplní vůči němu svou vyživovací povinnost, porušuje své povinnosti při správě jmění, nebo se neřídí příkazy soudu týkající se správy jmění (§ 1666 odst. 2 BGB). K soudním opatřením při ohrožení majetku dítěte viz kapitola 3.3 v části druhé.

¹²⁵ SCHLÜTER, Wilfried. *BGB – Familienrecht*. 13. vydání. Heidelberg: C.F. Müller Verlag, 2009, s. 275.

ZÁVĚR

Zpracovaná diplomová práce si klade za cíl ucelené pojednání o základním pilíři právní úpravy vztahů mezi rodiči a dětmi – tj. o právním institutu rodičovské zodpovědnosti. Co do obsahu jde o problematiku velmi rozsáhlou, každá z kapitol by jistě sama o sobě vystačila pro zpracování práce tohoto typu. Proto jsem se rozhodla věnovat se základním otázkám, problémům, nejasnostem, týkajícím se tohoto tématu. Považuji za velmi přínosné a obohacující mít jisté povědomí o tom, jak určité instituty upravují zahraniční právní řády. Komparatistickou metodu shledávám jako velmi vhodnou, neboť umožňuje vnímat věci z jiného úhlu či vidět problémy tam, kde bychom je jinak nehledali. Ke srovnání české právní úpravy byla přibrána právní úprava Spolkové republiky Německo.

Historický průřez ukazuje, že obě úpravy v dobách minulých vycházely z rozhodující role otce v rodině, který byl tím, jehož rozhodnutí bylo prioritní a muselo být respektováno. Dalším shodným znakem obou úprav je označení, které bylo pro tento institut používáno před označením nynějším – hovořilo se o rodičovské moci. Poté se obě úpravy v terminologii rozešly – česká úprava používá pojmu rodičovské zodpovědnosti (rodičovské odpovědnosti v novém občanském zákoníku) a německá hovoří o rodičovské péči.

Dovolím si tvrdit, že se potvrdila mnou předpokládaná hypotéza – totiž že se český zákonodárce při tvorbě nového občanského zákoníku inspiroval mimo jiné také BGB. Důkazem je ať již nové zařazení rodinného práva přímo do občanského zákoníku namísto existence v samostatném zákoně a dále je to velké množství shodných znaků či ustanovení, které celou oblast rodičovské zodpovědnosti prolínají.

V obou úpravách můžeme sledovat stejné okruhy práv a povinností, které jsou obsahem rodičovské zodpovědnosti – péče o nezletilé dítě, jeho zastupování a správu jeho jmění. Značné rozdíly jsou však patrné, co se samotných nositelů týče. Zatímco zákon o rodině automaticky přiznává rodičovskou zodpovědnost oběma rodičům, BGB je v tomto ohledu poněkud složitější a činí rozdíl mezi provdanými a neprovdanými páry. Neprovdaným rodičům náleží společně rodičovská péče jen v případě učinění tzv. prohlášení o převzetí společné péče. Odlišné je také postavení nezletilého rodiče. Česká úprava mu dává za určitých podmínek možnost získat rodičovskou zodpovědnost ve vztahu k péči o dítě, německá úprava (stejně jako nový občanský zákoník) vychází z principu pozastavení výkonu jeho rodičovské péče s tím, že mu však náleží péče o nezletilé dítě.

V zákoně o rodině v hlavě první postrádám ustanovení týkající se výkonu rodičovské zodpovědnosti (tak, jak to činí nový občanský zákoník v § 875 a násl.). Naopak jako

přebytečné a chybné v hlavě první hodnotím zařazení ustanovení týkající se jména a příjmení dítěte, které do rodičovské zodpovědnosti jistě nepatří. Nový občanský zákoník (opět) shodně s německou úpravou tento nedostatek odstraňuje a zařazuje jej před samotnou rodičovskou odpovědností.

Nyní krátce k oblasti péče o nezletilé dítě. Principem, který ovládá obě právní úpravy, je blaho či zájem dítěte. Zákon o rodině je však i zde velmi stručný a o samotné péči se příliš nezmiňuje. Kladně hodnotím nový občanský zákoník, který je v tomto ohledu sdílnější a stejně jako BGB doplňuje i ustanovení týkající se vzdělání a pracovního uplatnění dítěte. Záporně v české úpravě hodnotím mimo jiné ustanovení upravující postavení manžela, který není rodičem dítěte, nejen že je této otázce věnován jeden paragraf, ale rovněž přináší řadu otázek a nejasností. Ve své práci jsem se podrobněji věnovala otázce lékařských zákroků s přihlédnutím ke členům náboženských společností, zejména tedy Svědků Jehovových v souvislosti s populárními krevními transfuzemi. S odдыхem lze konstatovat, že judikatura obou zemí je téhož názoru – omezuje právo náboženského vyznání a na první místo staví život a zdraví dětí.

Oblast zastoupení dítěte je v obou úpravách totožná, samozřejmě musíme přihlídnout k odlišné úpravě způsobilosti k právním úkonům dítěte v obou právních řádech. Obě komparované úpravy také pamatují na případy, kdy je zastoupení dítěte rodiči vyloučeno.

V neposlední řadě je třeba se zmínit k tématu správy jmění dítěte. Lze říci, že i zde jsou základní principy obdobné (obě úpravy hovoří o úkonech, k nimž je třeba schválení soudu, výnos majetku dítěte je třeba použít v první řadě pro jeho vlastní výživu, v určitých případech je rodičům ukládána povinnost podat vyúčtování ze správy jmění). Diferenci je možné spatřovat v tom, že německá úprava (opět totožně s novým občanským zákoníkem) na rozdíl od zákona o rodině přiznává rodičům právo na náhradu nákladů vzniklých v souvislosti se správou jmění.

V obou úpravách nalézáme možnost státního zásahu do vztahu rodiče – dítě, ať již prostřednictvím pozastavení výkonu rodičovské zodpovědnosti/péče, či jejím omezením nebo zbavením.

Na samotný závěr si dovoluji konstatování, že ani jedna z komparovaných úprav není přirozeně bezchybná či perfektní. Přesto bych na pomyslný vrchol radila spíše právní úpravu německou, která je dle mého názoru propracovanější a „vyspělejší“. Není žádným tajemstvím, že BGB patří mezi velmi kvalitní právní úpravy. Často se stává také inspiračním zdrojem v zahraničí, podobně jako tomu bylo v případě nového českého občanského zákoníku, jak ostatně uvádí samotná důvodová zpráva.

V poslední větě si však neodpustím ještě jednu poznámku. To, jak se vztahy mezi rodiči a dětmi vyvíjely, vyvíjí a do budoucna také vyvíjet budou, nezáleží jen na práci zákonodárce, ale především na samotných osobách rodičů, kteří sami určí, jaký bude obsah právě jejich konkrétního vztahu.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Právní předpisy České republiky

1. Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů
2. Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů
3. Sdělení FMVZ č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte
4. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
5. Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
6. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně – právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
7. Zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů
8. Zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví, ve znění pozdějších předpisů
9. Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
10. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
11. Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů
12. Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností, ve znění pozdějších předpisů

Právní předpisy Spolkové republiky Německo

1. Zákon ze dne 18. 8. 1896, Bürgerliches Gesetzbuch (občanský zákoník), ve znění pozdějších předpisů
2. Zákon ze dne 18. 8. 1896, Bürgerliches Gesetzbuch (občanský zákoník), ve znění ke dni 1. 1. 1970
3. Zákon ze dne 23. 5. 1949, Grundgesetz (Ústava spolkové republiky Německo), ve znění pozdějších předpisů
4. Zákon ze dne 1. 1. 1976, Sozialgesetzbuch (Zákoník o sociálním zabezpečení), ve znění pozdějších předpisů
5. Zákon ze dne 15. 7. 1921, Gesetz über die religiöse Kindererziehung (Zákon o náboženské výchově dětí), ve znění pozdějších předpisů
6. Zákon ze dne 16. 2. 2001, Gesetz über die Eingetragene Lebenspartnerschaft (Zákon o registrovaném partnerství), ve znění pozdějších předpisů

Judikatura České republiky

1. Nález Ústavního soudu ze dne 26. ledna 2006, sp. zn. IV. ÚS 257/05

2. Nález Ústavního soudu ze dne 3. února 2011, sp. zn. III. ÚS 449/2006
3. Nález Ústavního soudu ze dne 20. srpna 2004, sp. zn. III. ÚS 459/03
4. Nález Ústavního soudu ze dne 13. dubna 2010, sp. zn. II. ÚS 485/10
5. Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 28. února 2006, č. j. 5 As 17/2005 – 66
6. Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 21. července 2010, sp. zn. 3 Ads 42/2010
7. Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 30. září 2011, č. j. 5 As 17/2005 – 120
8. Rozsudek Krajského soudu v Ostravě ze dne 20. listopadu 1979, sp. zn. 13 Co 678/79
9. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. listopadu 2005, sp. zn. 20 Cdo 2775/2005
10. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. října 2003, sp. zn. 21 Cdo 890/2003
11. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. srpna 2006, sp. zn. 30 Cdo 2873/2005
12. Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 19. května 2004, sp. zn. 21 Co 163/2004

Judikatura Spolkové republiky Německo

1. Rozhodnutí Spolkového ústavního soudu SRN ze dne 7. května 1991, 1 BvL 32/88
2. Rozsudek Spolkového soudního dvora ze dne 10. října 2006, VI ZR 74/05.
3. Rozsudek Vrchního zemského soudu v Hamm ze dne 10. října 1967, 3 Ss 1150/67
4. Rozhodnutí Spolkového ústavního soudu SRN ze dne 13. května 1986, 1 BvR 1542/84
5. Rozhodnutí Spolkového ústavního soudu SRN ze dne 12. října 1988, 1 BvR 818/88
6. Rozhodnutí Spolkového ústavního soudu SRN ze dne 17. února 1982, 1 BR 188/80

Judikatura Evropského soudu pro lidská práva

1. Evropský soud pro lidská práva: Rozsudek ze dne 23. června 1993, *Hoffmann v. Rakousko*, Série A-255-C

Česká knižní literatura

1. HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita a Doplněk, 2006. 400 s.
2. HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. 586 s.
3. RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999. 227 s.

4. ŠVESTKA, Jiří, ELIÁŠ, Karel. In ŠVESTKA, Jiří, SPÁČIL, Jiří, ŠKÁROVÁ, Marta, HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník I. § 1 až 459. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. 1394 s.
5. VESELÁ, Renata a kolektiv. *Rodina a rodinné právo – historie, současnost a perspektivy*. 2. vydání. Praha: Eurolex Bohemia, 2005. 283 s.
6. PLECITÝ, Vladimír a kol. *Základy rodinného práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 140 s.
7. DOHNAL, Petr a kol. *Život je svatý. Svědkové Jehovovi a otázka krve*. 1. vydání. Brno: L. Marek, 2006. 305 s.
8. HOLUB, Milan, NOVÁ, Hana, SLADKÁ HYKLOVÁ, Jana. *Zákon o rodině. Komentář a předpisy souvisící*. 8. vydání. Praha: Linde Praha, a. s., 2007. 750 s.
9. BERGER, Vincent. *Judikatura Evropského soudu pro lidská práva*. 1. vydání. Praha: IFEC s.r.o., 2003. 763 s.
10. ČAPEK, Jan. *Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod. I. Část – Úmluva*. Praha: Linde Praha, a. s., 2010. 887 s.
11. ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. 2. vydání. Praha: Československý kompas, 1932, 5424 s.
12. JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009. 896 s.
13. HORÁLKOVÁ, Milena. *Německo český právní slovník*. Voznice: LEDA spol. s r. o., 2003. 384 s.

Německá knižní literatura

1. SCHLÜTER, Wilfried. *BGB – Familienrecht*. 13. vydání. Heidelberg: C.F. Müller Verlag, 2009. 339 s.
2. WELLENHOFER, Marina. *Familienrecht*. 2. vydání. München: C. H. Beck, 2011. 364 s.
3. DETHLOFF, Nina. *Familienrecht*. 29. vydání. München: C. H. Beck, 2009. 563 s.
4. GERNHUBER, Joachim, COESTER-WALTJEN, Dagmar. *Familienrecht*. 6. vydání. München: C. H. Beck, 2010. 1058 s.
5. BERGER, Christian, MANSEL, Heinz-Peter. In JAUERNIG, Othmar (ed). *Bürgerliches Gesetzbuch. Kommentar*. 14. vydání. München: C. H. Beck, 2011. 2204 s.
6. SCHWAB, Dieter. *Grundrisse des Rechts. Familienrecht*. 18. vydání. München: C. H. Beck, 2010. 494 s.

7. VELLMER, Anja. *Religiöse Kindererziehung und religiös begründete Konflikte in der Familie*. Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH, 2010. 319 s.
8. COESTER, Michael a kol. *J. von Staudinger. Kommentar zur BGB mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen. Buch 4. §§ 1684 – 1717*. 13. vydání. Berlin: Sellier – de Gruyter, 2000. 574 s.
9. COESTER, Michael a kol. *J. von Staudinger. Kommentar zur BGB mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen. Buch 4. §§ 1638 – 1683*. 13. vydání. Berlin: Sellier – de Gruyter, 2000. 514 s.
10. COESTER, Michael a kol. *J. von Staudinger. Kommentar zur BGB mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen. Buch 4. §§ 1626 – 1631*. 13. vydání. Berlin: Sellier – de Gruyter, 2002. 579 s.
11. BOECKEN, Winfried. *BGB – Allgemeiner Teil*. Stuttgart: Kohlhammer, 2012. 515 s.
12. BRENNEISEN, Ute. *Familienrecht- und Erbrecht*. Heidelberg: C. F. Müller, 2011. 171 s.

Česká časopisecká literatura

1. HRUŠÁKOVÁ, Milana. Rodičovská zodpovědnost. *Rodinné právo*, 1999, č. 2, s. 1 – 3.
2. RAIS, David. K otázce návrhu na přiznání rodičovské způsobilosti nezletilému rodiči. *Rodinné právo*, 1999, č. 3, s. 3 – 6.
3. GREGOROVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, STAVINHOVÁ, Jaruška. K některým otázkám právní subjektivity a způsobilosti k právním úkonům u nezletilých. *Právní rozhledy*, 1997, č. 2, s. 53 – 60.
4. KOVÁŘOVÁ, Daniela. Smlouvy o převodu nemovitostí s nezletilým účastníkem. *Právo a rodina*, 2005, č. 7, s. 14 – 18.
5. NOVOTNÁ, Věra. Ochrana zdraví dítěte. *Právo a rodina*, 2005, č. 2, s. 14 – 19.
6. DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ, Jana. Majetek nezletilce. *Právo a rodina*, 1999, č. 2, s. 3 – 7.
7. NOVOTNÁ, Věra. Práva pacientů – nezletilých dětí. *Právo a rodina*, 2003, č. 10, s. 6 – 9.
8. ROŽŇOVÁ, Alexandra, NOVÁ, Hana. Stavební spoření nezletilých. *Právo a rodina*, 2001, č. 11, s. 6 – 11.
9. NOVOTNÁ, Věra. Co je v zájmu dítěte? *Právo a rodina*, 2001, č. 3 s. 18 – 20.

10. NOVOTNÁ, Věra. Co je v zájmu dítěte? (pokračování) *Právo a rodina*, 2001, č. 9, s. 4 – 6.
11. HOVORKA, Daniel. Rozsudek Nejvyššího správního soudu: nemožnost postihu za porušení povinnosti podrobit se pravidelnému očkování. *Právo a rodina*, 2011, č. 2, s. 18 – 23.
12. K možnosti uložit sankci za nesplnění povinnosti podrobit se povinnému očkování dětí. *Soudní rozhledy*, 2011, č. 4, s. 120 – 124.
13. GREGOROVÁ, Zdeňka, HRUŠÁKOVÁ, Milana, STAVINHOVÁ, Jaruška. K některým otázkám právní subjektivity a způsobilosti k právním úkonům u nezletilých. *Právní rozhledy*, 1997, č. 2, s. 53 – 60.
14. BEZOUŠKA, Petr. Nezletilý a závěť notářským zápisem. *Právní rádce*, 2005, č. 4, s. 19 – 21.
15. BIČÁKOVÁ, Olga. Pravidla pro výkon umělecké, kulturní, sportovní nebo reklamní činnosti dítěte. *Právo a rodina*, 2010, č. 2, s. 22 – 24.
16. LUŽNÁ, Romana. Schvalování právních úkonů za nezletilé. *Právo a rodina*, 2010, č. 4, s. 1 – 5.
17. LUŽNÁ, Romana. Majetkový opatrovník podle zákona o rodině. *Právo a rodina*, 2010, č. 3, s. 5 – 8.
18. ELISCHER, David. Zásahy státu do rodičovské zodpovědnosti a rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva. *Právo a rodina*, 2011, č. 4, s. 1 – 6.

Elektronické prameny

1. Návrh nového občanského zákoníku ve znění, v němž byl schválen Poslaneckou sněmovnou Parlamentu ČR dostupný na <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html>.
2. Česká národní banka: Seznamy regulovaných a registrovaných subjektů finančního trhu. [online]. [cit. 2012-01-14]. Dostupné na https://apl.cnb.cz/apljerrsdad/JERRS.WEB24.SUBJECTS_COUNTS_2.

SHRNUTÍ PRÁCE

Předkládaná diplomová práce nesoucí název Rodičovská zodpovědnost – komparace české a německé právní úpravy se, jak již název napovídá, zabývá právní úpravou rodičovské zodpovědnosti, a to jak na území České republiky, tak na území Spolkové republiky Německo. V České republice je v současné době tato problematika, jakož i celá oblast rodinného práva upravena v samostatném zákoně – zákon č. 94/1963 Sb., o rodině. To se však přijetím nového občanského zákoníku změnilo a rodinné právo je „pohlčeno“ právě tímto stěžejním předpisem soukromého práva. Na tuto skutečnost je rovněž v práci reagováno a u jednotlivých kapitol je vždy začleněn také stručný exkurs do nové právní úpravy.

V právní úpravě německé, kde hovoříme o rodičovské péči, je základním pramenem občanský zákoník – Bürgerliches Gesetzbuch, kde je rodinné právo zakomponováno.

Cílem práce byla komplexnost zpracování zvoleného tématu, tzn. je zmíněn jak historický vývoj, tak současná a budoucí právní úprava, nositelé rodičovské zodpovědnosti/péče, péče o nezletilé dítě, jeho zastupování, správa jeho jmění a opomenuty nezůstaly ani možné zásahy do rodičovské zodpovědnosti/péče. Výše zmíněná komplexnost byla prolomena u tématu péče o nezletilé dítě, kde jsem se detailněji věnovala otázkám lékařských zákroků u nezletilých dětí a svolením k těmto zákrokům.

SUMMARY

The submitted dissertation bears the name “Parental responsibility – a comparison of Czech and German legal regulations”. As its name itself suggests, deals with legal regulations of parental responsibility, both in the Czech Republic and the Federal Republic of Germany. In the Czech Republic currently this issue, as well as the whole area of family law are governed by a separate Act – Act No. 94/1963 Coll. on family. But this has changed after the adoption of a new civil code and then the family law has become "engulfed" by these fundamental regulations of the private law. The dissertation also responds to this fact and the individual chapters contain a brief excursion into the new legal regulations.

The Civil Code – Bürgerliches Gesetzbuch in which the family law is included, serves as the basic source of the German legal regulations, where we talk about parental care.

The dissertation aims to process the selected theme in its complexity i.e. to mention the historical development and current and future legal regulations, the carriers of parental responsibility / care, care of a minor children and their representation and management of

child's property. Neither the possible interference with parental responsibility / care is omitted. The above mentioned complexity was breached in case of with the theme of care for a minor child, where I dealt in detail with issues of medical interventions in case of minor children and consent to these interventions.

SEZNAM KLÍČOVÝCH SLOV

- Rodinné právo
- Rodičovská zodpovědnost
- Spolková republika Německo
- Péče o nezletilé dítě
- Zastupování dítěte
- Správa jmění dítěte

KEYWORDS

- Family law
- Parental responsibility
- Federal Republic of Germany
- Care for minor child
- Representing the child
- Management of the child's property